

P L S K I
FADN

SYSTEM ZBIERANIA I WYKORZYSTYWANIA
DANYCH RACHUNKOWYCH Z GOSPODARSTW ROLNYCH

Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

WARSZAWA 2015

Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN

Część II. Analiza Wyników Standardowych

OPRACOWAŁ ZESPÓŁ:

mgr inż. Grażyna Nachtman
mgr Monika Puchalska

Warszawa 2015

Redakcja techniczna
Irena Mikołajczyk
Alicja Wituszyńska

Projekt okładki
Dział Wydawnictw

ISBN 978-83-7658-559-8

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej
- Państwowy Instytut Badawczy
Zakład Rachunkowości Rolnej
00-002 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20
Tel.: +48 (22) 505 45 70
Tel./faks: +48 (22) 826 93 22
E-mail: portal@fadn.pl
Internet: www.fadn.pl; www.polskifadn.eu

Spis treści

Uwagi wstępne	7
1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN.....	8
2. Analiza Wyników Standardowych	9
2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych	9
2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych	9
2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych.....	12
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej	36
2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej...	36
2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej ..	39
Wnioski	59

Spis wykresów

Wykres 2.1-1	Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN.....	8
Wykres 2.1-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych.....	10
Wykres 2.1-2	Pogłowie zwierząt w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	10
Wykres 2.1-3	Nakłady pracy w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU).....	11
Wykres 2.1-4	Wartość Standardowej Produkcji w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych..	11
Wykres 2.1-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych...	12
Wykres 2.1-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych.....	13
Wykres 2.1-7	Produkcja w zł na 1 ha użytków rolnych według typów rolniczych.....	14
Wykres 2.1-8	Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych.....	15
Wykres 2.1-9	Udział przekazanych produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych.....	16
Wykres 2.1-10	Produkcja zwierzęca w zł na 1 LU według typów rolniczych.....	17
Wykres 2.1-11	Koszty produkcji w zł na 1 ha użytków rolnych według typów rolniczych.....	18
Wykres 2.1-12	Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych.....	19
Wykres 2.1-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych.....	20
Wykres 2.1-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych.....	21
Wykres 2.1-15	Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych.....	21
Wykres 2.1-16	Koszty nawożenia, środków ochrony roślin i nasion na 1 ha użytków rolnych według typów rolniczych.....	22
Wykres 2.1-17	Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych według typów rolniczych.....	23
Wykres 2.1-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych.....	23
Wykres 2.1-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych...	24
Wykres 2.1-20	Koszty bezpośrednio produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych.....	25
Wykres 2.1-21	Koszty bezpośrednio produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych.....	26
Wykres 2.1-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	27
Wykres 2.1-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych.....	28
Wykres 2.1-24	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych.....	29
Wykres 2.1-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych.....	30
Wykres 2.1-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych.....	30
Wykres 2.1-27	Struktura aktywów według typów rolniczych.....	31
Wykres 2.1-28	Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych.....	32
Wykres 2.1-29	Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych.....	33
Wykres 2.1-30	Struktura pasywów według typów rolniczych.....	34
Wykres 2.1-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych.....	35
Wykres 2.2-1	Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej.....	36
Wykres 2.2-2	Pogłowie zwierząt w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU).....	37
Wykres 2.2-3	Nakłady pracy w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU).....	37
Wykres 2.2-4	Wartość Standardowej Produkcji w gospodarstwach ekologicznych Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej.....	38
Wykres 2.2-5	Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej.....	39
Wykres 2.2-6	Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej.....	40
Wykres 2.2-7	Produkcja w zł na 1 ha użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	41

Wykres 2.2-8	Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	41
Wykres 2.2-9	Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	42
Wykres 2.2-10	Produkcja zwierzęca w zł na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	43
Wykres 2.2-11	Koszty produkcji w zł na 1 ha użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	44
Wykres 2.2-12	Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej	45
Wykres 2.2-13	Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej.....	45
Wykres 2.2-14	Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej	46
Wykres 2.2-15	Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej.....	46
Wykres 2.2-16	Koszty nawożenia, środków ochrony roślin i nasion na 1 ha użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	47
Wykres 2.2-17	Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej..	48
Wykres 2.2-18	Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej	48
Wykres 2.2-19	Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej.....	49
Wykres 2.2-20	Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej	50
Wykres 2.2-21	Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej.....	51
Wykres 2.2-22	Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej.....	52
Wykres 2.2-23	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej	53
Wykres 2.2-24	Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej.....	54
Wykres 2.2-25	Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej.....	54
Wykres 2.2-26	Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej	55
Wykres 2.2-27	Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej	56
Wykres 2.2-28	Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej.....	57
Wykres 2.2-29	Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej.....	57
Wykres 2.2-30	Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej	58
Wykres 2.2-31	Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej....	59

Wykaz skrótów

AWU	- jednostka przeliczeniowa pracy (ang. Annual Work Unit).
CAP	- Wspólna Polityka Rolna (ang. Common Agricultural Policy).
COP	- gospodarstwa specjalizujące się w produkcji zbóż, roślin oleistych i białkowych (ang. specialist cereals, oilseed and protein crops).
DG-AGRI	- Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich (ang. Directorate-General for Agriculture and Rural Development).
EC	- Komisja Europejska (ang. European Commission).
ESU	- europejska jednostka wielkości (ang. European Size Unit).
EU	- Unia Europejska (ang. European Union).
EUR	- oznaczenie jednostki monetarnej o nazwie „euro”.
euro	- jednostka monetarna, obowiązująca w większości państw członkowskich Unii Europejskiej.
EUROSTAT	- Europejski Urząd Statystyczny.
FADN	- Sieć Danych Rachunkowych Gospodarstw Rolnych (ang. Farm Accountancy Data Network).
FWU	- jednostka przeliczeniowa pracy członków rodziny (ang. Family Work Unit).
GUS	- Główny Urząd Statystyczny.
IERiGŻ-PIB	- Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.
KE	- Komisja Europejska.
LFA	- obszary o niekorzystnych warunkach gospodarowania - ONW (ang. Less Favoured Areas).
LU	- jednostka przeliczeniowa zwierząt (ang. Livestock Unit).
OGA	- działalność gospodarcza inna niż rolnicza bezpośrednio związana z gospodarstwem (ang. Other Gainful Activities).
Polski FADN	- System Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych.
SGM	- Standardowa Nadwyżka Bezpośrednia (ang. Standard Gross Margin).
SO	- Standardowa Produkcja (ang. Standard Output).
UAA	- ziemia użytkowana dla celów rolniczych = użytki rolne (ang. Utilized Agricultural Area).
UR	- użytki rolne.
WTGR	- Wspólnotowa Typologia Gospodarstw Rolnych.
ZRR	- Zakład Rachunkowości Rolnej.

Uwagi wstępne

Publikacja jest drugą częścią Wyników Standardowych¹.

Przedmiotem opracowania jest analiza graficzno-tabelaryczna z podstawowym komentarzem dotyczącym wybranych parametrów, opisujących wyniki uzyskane przez indywidualne certyfikowane gospodarstwa ekologiczne prowadzące rachunkowość w ramach Systemu Zbierania i Wykorzystywania Danych Rachunkowych z Gospodarstw Rolnych (Polski FADN) w roku 2013. Pole obserwacji Polskiego FADN, z którego wyłoniono reprezentatywną próbę gospodarstw towarowych w Polsce², w analizowanym roku obejmowało 730 905 gospodarstw. Wśród nich znalazły się gospodarstwa stosujące system produkcji ekologicznej. Wielkość ekonomiczna pojedynczego gospodarstwa, ustalona na podstawie danych rachunkowych i współczynników SO „2007”³, stanowiła co najmniej 4 000 euro.

Podstawowym celem analizy jest ocena podstawowych czynników kształtujących dochody gospodarstw rolnych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2013 r. W analizie wykorzystano wybrane zmienne charakteryzujące populację, zasoby produkcyjne gospodarstw, produkcję i koszty, dopłaty do działalności operacyjnej oraz nadwyżki ekonomiczne.

Analizę przeprowadzono dla gospodarstw pogrupowanych według typów rolniczych (TF8) oraz klas wielkości ekonomicznej (ES6). W związku z tym, że w Polsce typ rolniczy: zwierzęta ziarnożerne obejmuje m.in. gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie trzody chlewnej oraz drobiu w znacznym stopniu różniące się skalą produkcji od 2013 roku dane z tego typu prezentowane są w dwóch odrębnych podtypach: trzoda chlewna i drób. Od roku 2013 wprowadzono też inną zmianę, odnoszącą się tylko do gospodarstw ekologicznych. W związku z tym, że w bazie danych Polskiego FADN co roku przybywa takich obiektów postanowiono dla celów niniejszej analizy wyłonić grupę gospodarstw stosujących wyłącznie ekologiczne metody produkcji. Trzeba mieć bowiem na uwadze fakt, że w gospodarstwach ekologicznych dopuszcza się współistnienie produkcji ekologicznej i konwencjonalnej⁴. Nowy sposób selekcji gospodarstw do analizy wyników standardowych pozwoli na zobrazowanie sytuacji ekonomicznej gospodarstw w pełni ekologicznych i odniesienie ich wyników do gospodarstw konwencjonalnych.

---

¹ Nachtman G.; Puchalska M.; Płonka R.: Wyniki Standardowe 2013 uzyskane przez ekologiczne gospodarstwa rolne uczestniczące w Polskim FADN. Część I. Wyniki Standardowe, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2015.

² Goraj L.; Osuch D.; Bocian M.; Cholewa I.; Malanowska B.: Plan wyboru próby gospodarstw rolnych Polskiego FADN dla roku obrachunkowego 2013, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

³ Szczegółowe informacje na temat współczynników SO „2007” dla rolniczych działalności produkcyjnych zostały omówione w publikacji: Goraj L.; Bocian M.; Cholewa I.; Nachtman G.; Tarasiuk R.; Współczynniki Standardowej Produkcji „2007” dla celów Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2012.

⁴ Rozporządzenie Rady (WE) nr 834/2007 z dnia 28 czerwca 2007 r. w sprawie produkcji ekologicznej i znakowania produktów ekologicznych (Dz. Urz. UE L 189 z 20.07.2007, z późn. zm.).

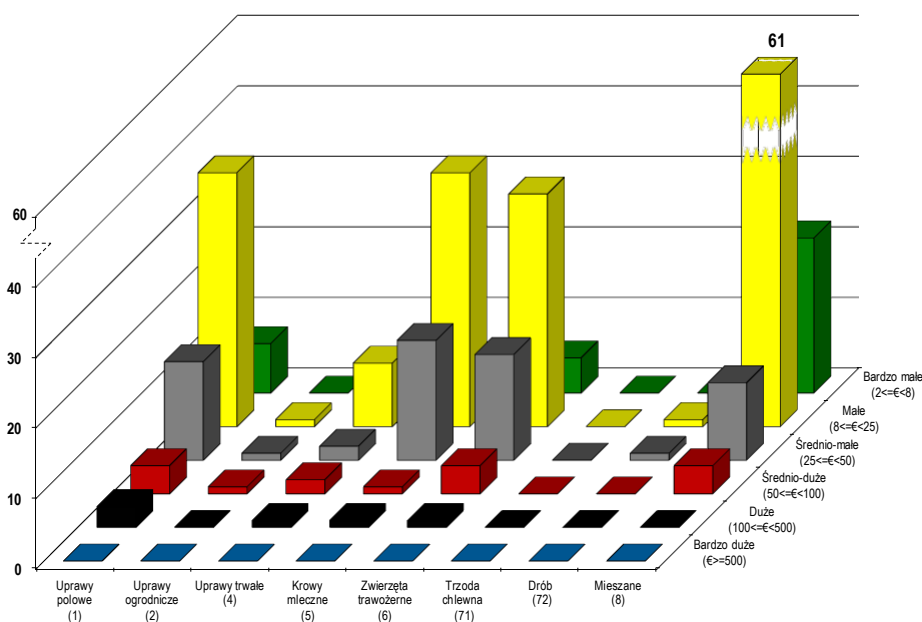

1. Analiza rozkładów liczebności gospodarstw ekologicznych w próbie Polskiego FADN

Bieżący rozdział zawiera analizę rozkładu gospodarstw ekologicznych znajdujących się w polu obserwacji Polskiego FADN, dokonanej według dwóch klasyfikacji zdefiniowanych Wspólnotową Typologią Gospodarstw Rolnych⁵: wielkości ekonomicznej⁶ i typu rolniczego. Rozkład gospodarstw prezentuje Wykres 2.1-1.

W 2013 roku gospodarstwa ekologiczne (stosujące tylko ekologiczne metody produkcji) reprezentowane były w większości przez cztery typy produkcji: mieszane, polowe, krowy mleczne i zwierzęta trawożerne. Należało do nich odpowiednio 98, 64, 59 i 58 gospodarstw. Stanowiło to 92,7% łącznej liczby tych ekologicznych gospodarstw uczestniczących w Polskim FADN. Pod względem wielkości ekonomicznej przeważały gospodarstwa małe, czyli od 8 do 25 tys. euro SO (58,8%), których było 177. W zbiorze Polskiego FADN nie było gospodarstw należących do typu trzoda chlewna i do klasy wielkości ekonomicznej bardzo duże (patrz: Wykres 2.1-1).

Wykres 2.1-1 Rozkład liczebności gospodarstw rolnych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej w polu obserwacji Polskiego FADN

⁵ Commission Regulation (EC) 1242/2008: of 8 December 2008 establishing a Community typology for agricultural holdings oraz Commission Regulation (EC) 867/2009: of 21 September 2009 amending and correcting Regulation (EC) Nr 1242/2008 establishing a Community typology for agricultural holdings.

⁶ Uwaga: W tekście opracowania rozmiary wielkości ekonomicznej wyrażane są w euro, natomiast dla uproszczenia zapisu na wszystkich wykresach rozmiary prezentowane są w tysiącach euro.

2. Analiza Wyników Standardowych

Analizę Wyników Standardowych podzielono na dwie części: w pierwszej zaprezentowano strukturę zasobów ziemi, wielkość pogłowia zwierząt, nakłady pracy oraz wartość Standardowej Produkcji, natomiast w drugiej przeanalizowano wybrane parametry wynikowe. Analizę wykonano dla grup gospodarstw utworzonych według typów rolniczych oraz klas wielkości ekonomicznej.

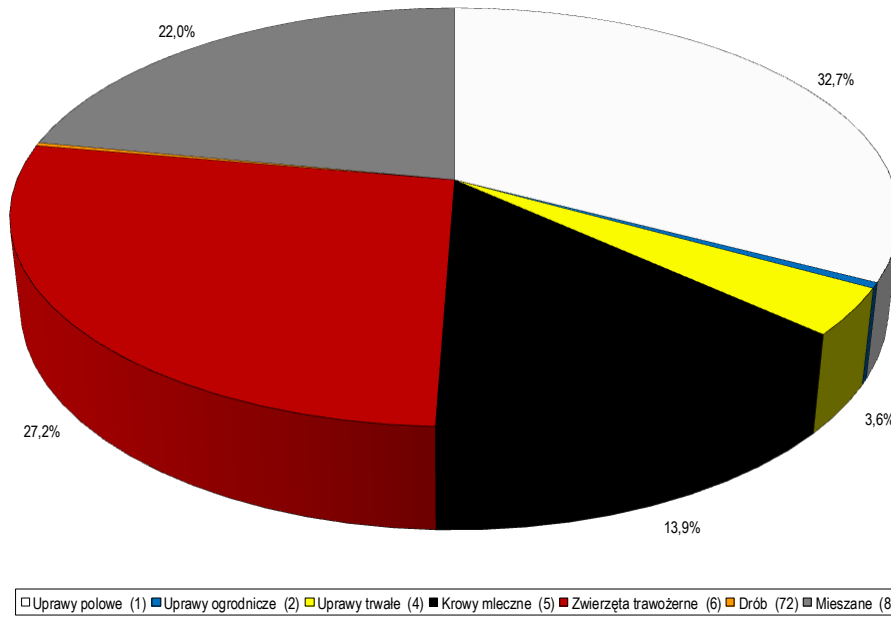
Przedstawione na wykresach kołowych dane strukturalne dotyczą certyfikowanych gospodarstw ekologicznych, prowadzących produkcję w 2013 roku wyłącznie ekologicznymi metodami. W części opisującej wspomniane parametry wynikowe nie opublikowano danych dla gospodarstw należących do dwóch typów produkcji (specjalizujących się w uprawach ogrodniczych i chowie drobiu) oraz dla gospodarstw o klasie wielkości ekonomicznej od 100 do 500 tys. euro SO (dużych). Wynika to z obowiązujących zasad nieupowszechniania danych FADN, dla grup liczących mniej niż 15 gospodarstw. W przypadku wspomnianych typów rolniczych sklasyfikowano odpowiednio 3 i 2 gospodarstwa, natomiast w grupie gospodarstw dużych ekonomicznie było jedynie 6 obiektów.

2.1. Wyniki Standardowe według typów rolniczych

2.1.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych

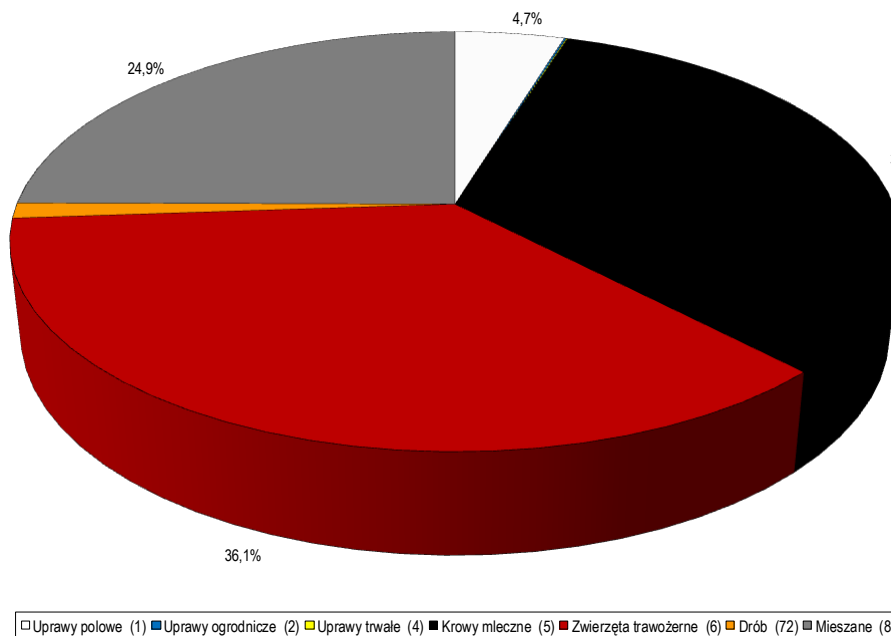
W próbie Polskiego FADN w 2013 roku w gospodarstwach ekologicznych sklasyfikowanych według typów rolniczych większość użytków rolnych należało do jednostek specjalizujących się w uprawach polowych (32,7%) i chowie zwierząt trawożernych (27,2%). Najliczniej występujące gospodarstwa z mieszaną produkcją roślinną i zwierzęcą były w posiadaniu mniejszego areалу UR (22%). Ich średnia powierzchnia była około 2-krotnie mniejsza od średniej powierzchni gospodarstw wymienionych dwóch typów rolniczych. Dwukrotnie mniejszą średnią powierzchnię UR miały też gospodarstwa zajmujące się chowem krów mlecznych w porównaniu do gospodarstw prowadzących chów zwierząt trawożernych, a w rezultacie posiadały o połowę mniej ziemi, jako że ich liczebność była podobna (patrz: Wykres 2.1-1).

Wykres 2.1-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

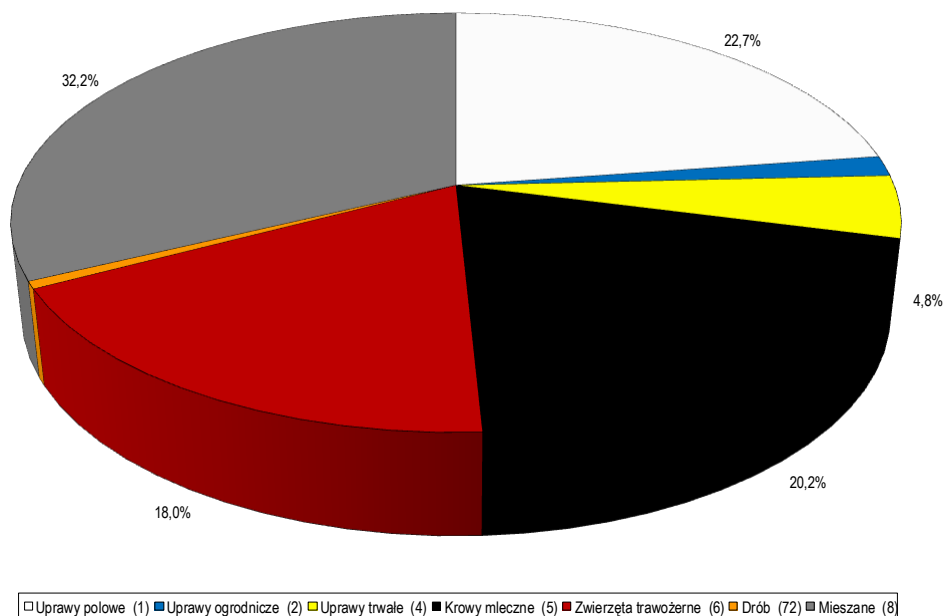
Pogłowie zwierząt wyrażone w LU skoncentrowane było w trzech typach rolniczych, specjalizujących się głównie w produkcji zwierzęcej: zwierzęta trawożerne (36,1%), krowy mleczne (32,9%) i produkcja mieszana (24,9%) (patrz: Wykres 2.1-2).

Wykres 2.1-2 Pogłowie zwierząt w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych (w jednostkach przeliczeniowych LU)

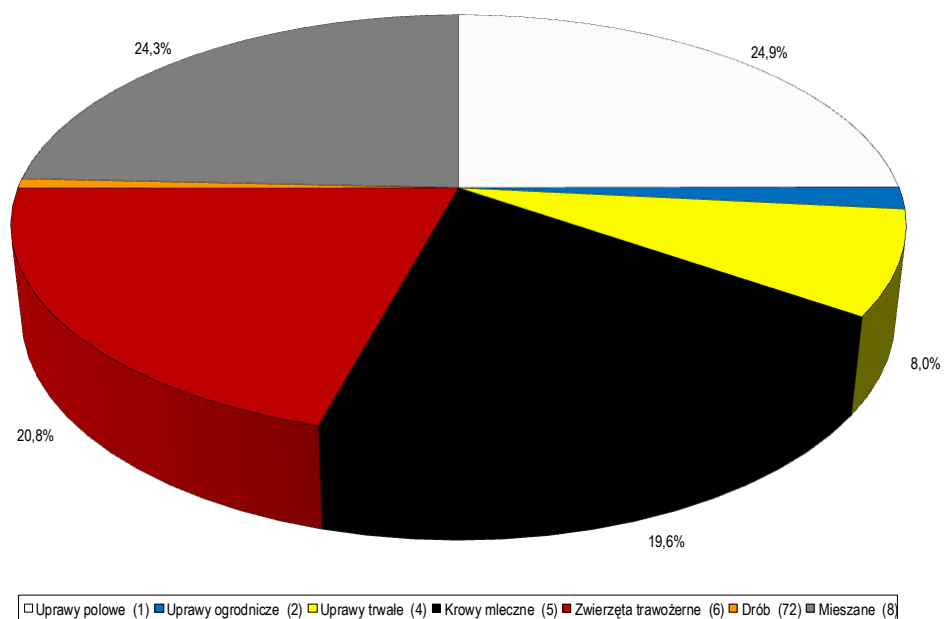
Większość nakładów pracy angażowały gospodarstwa z produkcją mieszaną (32,2%). Od 18 do prawie 23% nakładów pracy poniesiono w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych i krów mlecznych oraz uprawy polowe (patrz: Wykres 2.1-3).

Wykres 2.1-3 Nakłady pracy w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych (w osobach przeliczeniowych - AWU)

Prawie 90% Standardowej Produkcji tworzyły w podobnych proporcjach (po około ¼ wartości) gospodarstwa czterech typów produkcyjnych. Były to uprawy polowe, mieszane, zwierzęta trawożerne i krowy mleczne (patrz: Wykres 2.1-4).

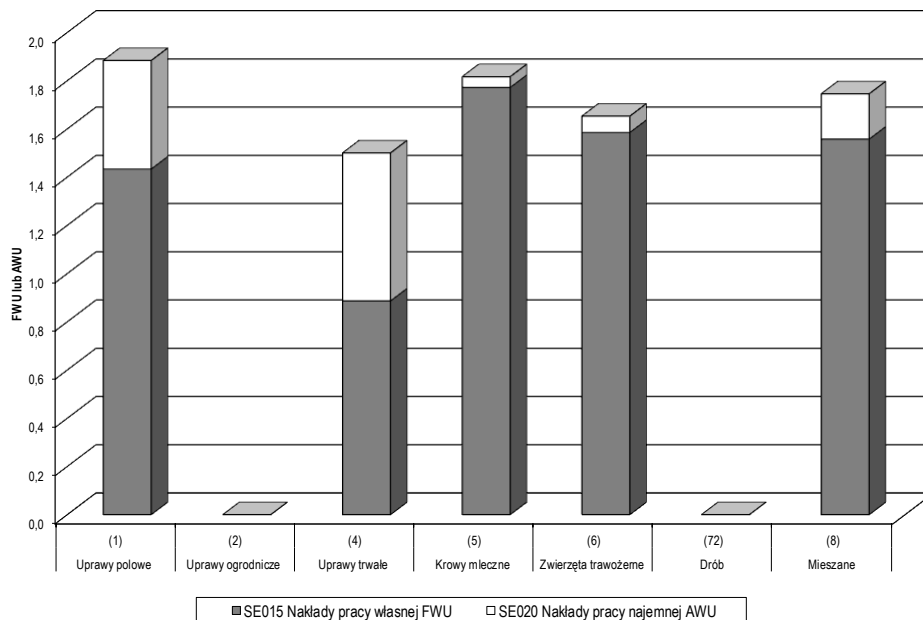
Wykres 2.1-4 Wartość Standardowej Produkcji w gospodarstwach ekologicznych według typów rolniczych

2.1.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według typów rolniczych

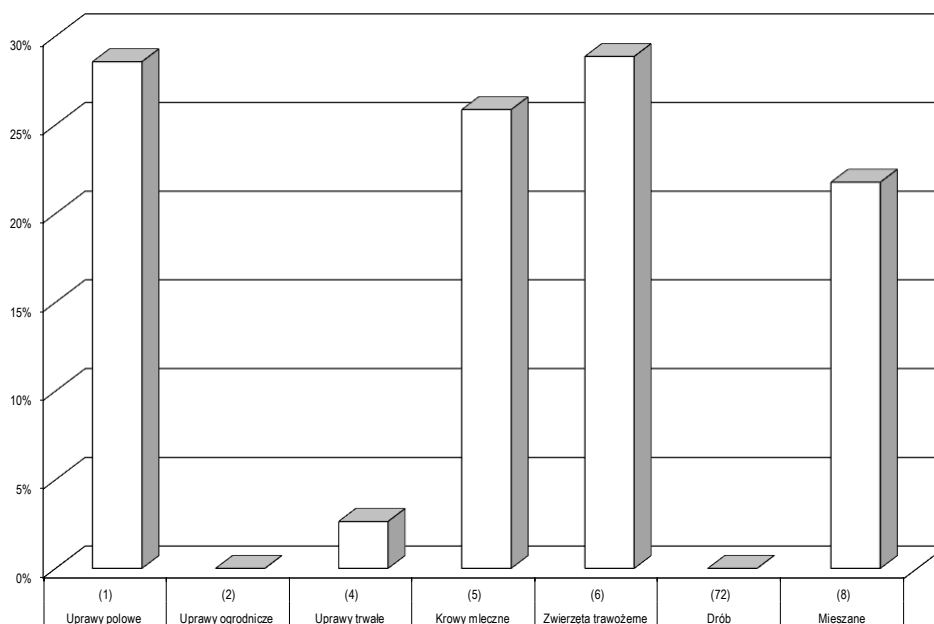
Łączne nakłady pracy w poszczególnych typach rolniczych wahały się od 1,5 do 1,9 jednostki przeliczeniowej pracy (AWU). Najwyższe średnie nakłady pracy poniesiono w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych. W strukturze użytków rolnych znajdowały się tu znaczne obszary pracochłonnych upraw warzywnych i truskawek. Najniższe nakłady pracy poniesiono w gospodarstwach sadowniczych, ale w tych jednostkach w największym stopniu korzystano z pracy najmniejszej, która wynosiła 0,6 AWU i stanowiła 41% łącznych nakładów pracy (patrz: Wykres 2.1-5).

Wykres 2.1-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według typów rolniczych

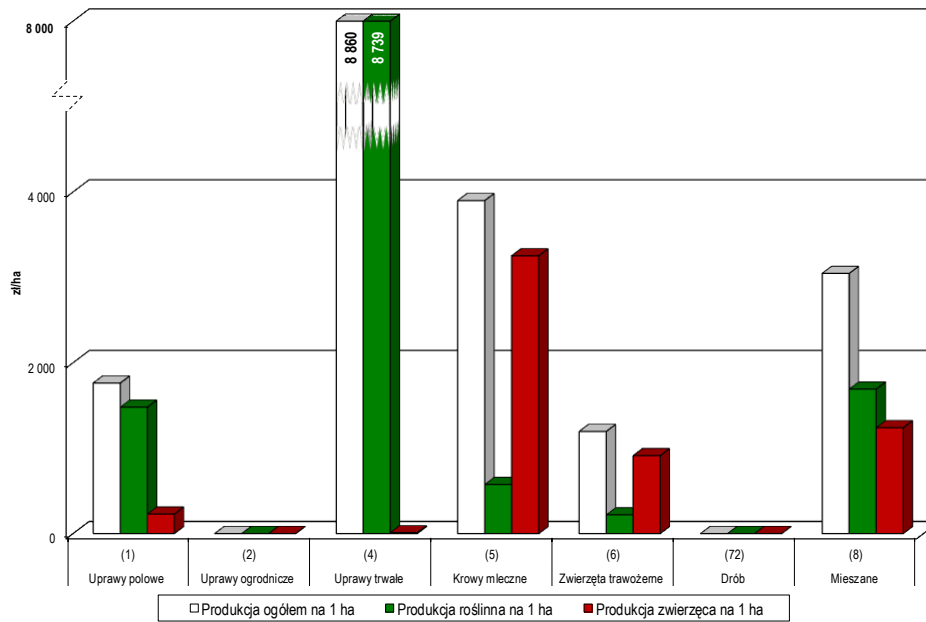
W gospodarstwach z produkcją polową, mleczną i chowem zwierząt trawożernych dodzierżawiano około 26-29% użytków rolnych; w gospodarstwach z produkcją mieszaną prawie 22%. Rolnicy specjalizujący się w uprawach trwałych użytkowali głównie własne grunty; dodzierżawiane stanowiły tylko około 3% (patrz: Wykres 2.1-6).

Wykres 2.1-6   **Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według typów rolniczych**

Najwyższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych, w których produkcja ogółem i produkcja roślinna na 1 ha użytków rolnych wynosiła średnio prawie 9 tys. zł (patrz: Wykres 2.1-7). W gospodarstwach zajmujących się produkcją mleka produktywność ogółem wynosiła niespełna 4 tys. zł i była najwyższa wśród pozostałych typów produkcji. Najniższą produktywnością ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych i w uprawach polowych.

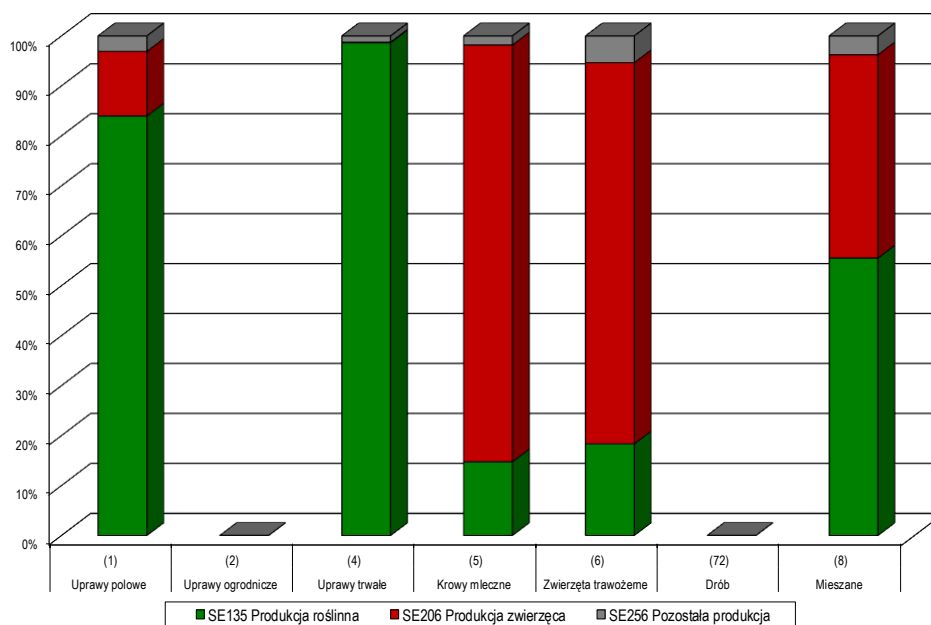
Wykres 2.1-7 Produkcja w zł na 1 ha użytków rolnych według typów rolniczych

W działalności gospodarstw sadowniczych 99% wartości produkcji wytworzono w ramach produkcji roślinnej, w tym 98% to udział owoców. Uprawy sadownicze zajmowały w tych gospodarstwach 87% powierzchni UR, a przy tym uzyskano wysoką ich produktywność. W zbiorze gospodarstw reprezentujących uprawy trwałe w 2013 roku znalazły się zatem jednostki o wysokiej specjalizacji w produkcji owoców.

Produkcja roślinna miała wysoki udział (ponad 80%) również w gospodarstwach z uprawami polowymi, co jest zgodne z ich roślinnym kierunkiem produkcji. Z kolei w gospodarstwach specjalizujących się w chowie zwierząt przeważała produkcja zwierzęca. Stanowiła ona 83,4% w gospodarstwach mlecznych i 76,3% w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych. W gospodarstwach o charakterze mieszanym przewagę w tworzeniu produkcji miała produkcja roślinna. Niewielkie było znaczenie produkcji pozostałej⁷ w produkcji ogółem z całego gospodarstwa we wszystkich grupach. Największy jej udział (około 5-procentowy), zaistniał w typie zwierzęta trawożerne (patrz: Wykres 2.1-8).

⁷ Do pozostałej produkcji (SE256) zaliczamy: czynsz za wydzierżawioną ziemię w stanie gotowym do siewu, przychody z okazjonalnego przekazania powierzchni paszowej, produkty z lasu, świadczenie usług, wynajem sprzętu, odsetki od aktywów obrotowych niezbędnych do bieżącego funkcjonowania gospodarstwa rolnego, przychody z agroturystyki, przychody dotyczące wcześniejszych lat obrotowych, pozostałe produkty i przychody.

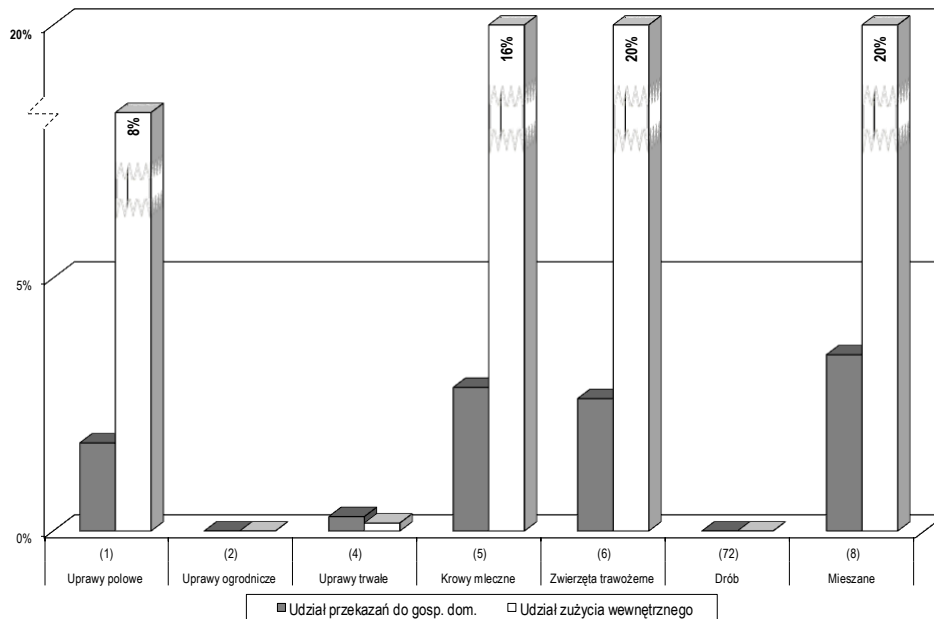
Wykres 2.1-8   Struktura produkcji ogółem według typów rolniczych

Część wytworzonych produktów roślinnych i zwierzęcych w gospodarstwie rolnym bywa przekazywana do działalności operacyjnej oraz na potrzeby rodziny. Ekologiczne metody produkcji wymagają zastosowania ekologicznego materiału do produkcji i dlatego w dużej mierze pochodzi on z własnego gospodarstwa, zwłaszcza nasiona i pasze dla zwierząt. W gospodarstwach prowadzących chów krów mlecznych i zwierząt trawożernych oraz produkcję mieszaną zużycie wewnętrzne kształtowało się najwyżej – w granicach 16-20% całkowitej wartości produkcji, a zanikomy był jego udział w typie uprawy trwałe.

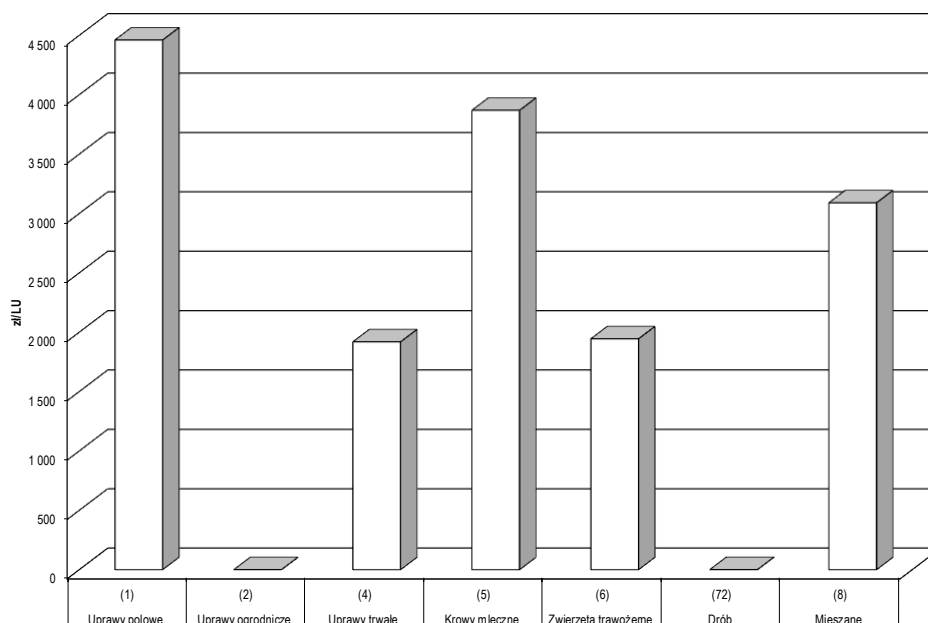
Przekazywanie produktów z własnego gospodarstwa na potrzeby rodziny zależy od asortymentu wytwarzanego w gospodarstwie. Stanowiło ono średnio około 2-4%, za wyjątkiem gospodarstw sadowniczych, w których było symboliczne (0,3%) (patrz: Wykres 2.1-9).

Wykres 2.1-9   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według typów rolniczych**

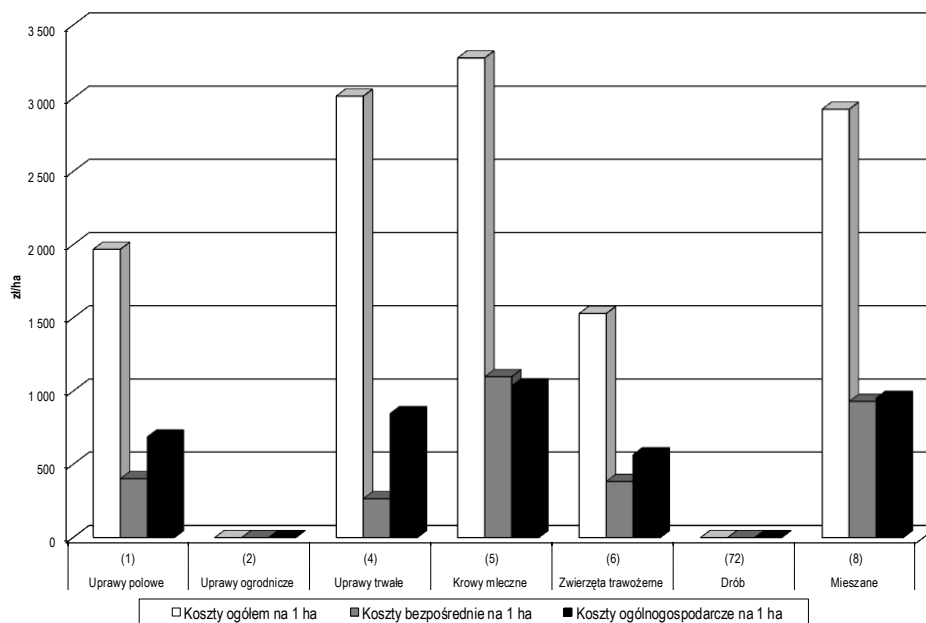

Wartość produkcji zwierzęcej w przeliczeniu na 1 LU związana jest ze specyfiką poszczególnych typów rolniczych, ale ta zasada nie zawsze odnosi się do gospodarstw ekologicznych. Spowodowane to jest niewielką stosunkowo liczbą gospodarstw ekologicznych, występujących w poszczególnych typach produkcji (Wykres 2.1-10). Szczególny przypadek zaistniał w gospodarstwach z uprawami polowymi, w których dominowała produkcja roślinna. W grupie tej znalazło się gospodarstwo, w którym przeważała produkcja roślinna, ale trudniło się ono także produkcją drobiarską na dużą skalę i osiągało w tym względzie wysoką produktywność. To spowodowało, że średnia produkcja zwierzęca na jednostkę LU w tym typie produkcji była znacznie wyższa (4 461 zł) niż w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji zwierzęcej. W gospodarstwach mlecznych wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU wynosiła bowiem 3 868 zł, a w przypadku typu zwierzęta trawożerne tylko 1 944 zł. Około 3 tys. zł wynosiła produkcja zwierzęca na 1 LU w gospodarstwach z produkcją mieszaną.

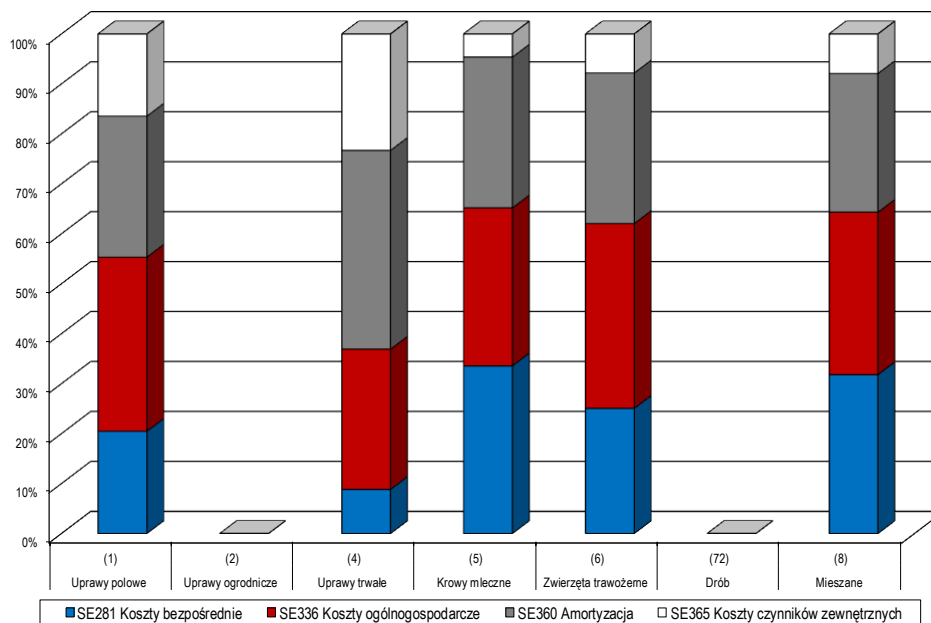
Wykres 2.1-10 Produkcja zwierzęca w zł na 1 LU według typów rolniczych

Intensywność produkcji mierzona wartością kosztów w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych jest na ogół warunkiem wzrostu produktywności ziemi. Najniższa intensywność produkcji dotyczyła gospodarstw nastawionych na uprawy polowe. Ze wzrostem intensywności produkcji w poszczególnych typach rolniczych produktywność ziemi rosła, za wyjątkiem typu uprawy trwałe (patrz: Wykres 2.1-11). Te gospodarstwa, z reguły sadownicze, o najwyższej produkcji ogółem na 1 ha UR, poniosły koszty ogółem na 1 ha UR (3 015 zł) niższe niż w przypadku krów mlecznych, gdzie były najwyższe (3 276 zł). Zważyły na tym poniesione bardzo niskie koszty bezpośrednie, jeśli wziąć pod uwagę wymagania agrotechniczne produkcji owoców. Z analizy wynika, że w uprawach trwałych były tylko sady owocowe. Wnikliwszy wgląd w bazę danych wskazuje, że w gospodarstwach uprawiano gatunki o mniejszych wymaganiach co do nakładów środków produkcji, duże arealy owoców miękkich nie wymagających przechowywania, a ponadto jednokierunkowość produkcji pozwalała ograniczać koszty pośrednie. Przykład tych gospodarstw wskazuje, że specjalizacja także w produkcji ekologicznej daje duże korzyści ekonomiczne.

Wykres 2.1-11 Koszty produkcji w zł na 1 ha użytków rolnych według typów rolniczych

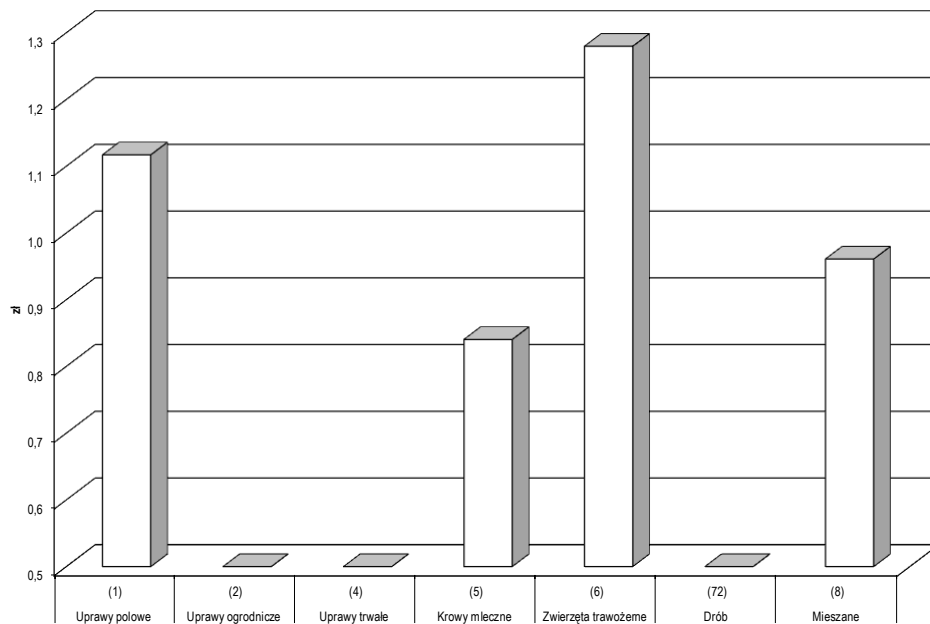

W gospodarstwach uprawiających owoce w 2013 roku udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem był najniższy wśród prezentowanych typów rolniczych i wynosił niespełna 9%. Najwięcej, bo prawie 40%, w strukturze kosztów ogółem tych gospodarstw stanowiły koszty amortyzacji, ale też najwyższe było obciążenie kosztami obcych czynników wytwórczych. Z analizy danych wynika, że były to gospodarstwa nakierowane na rozwój, inwestujące w środki produkcji. W pozostałych typach produkcji koszty bezpośrednie wynosiły od 20 do 34% wartości kosztów ogółem. Koszty ogólnogospodarcze stanowiły główny składnik kosztów ogółem w gospodarstwach posiadających zwierzęta trawożerne i w uprawach polowych – odpowiednio 37 i prawie 35%. Najniższy ich udział wystąpił w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach trwałych. Gospodarstwa o kierunku produkcji krowy mleczne, zwierzęta trawożerne i mieszane miały niewielkie zapotrzebowanie na obce czynniki wytwórcze (patrz: Wykres 2.1-12).

Wykres 2.1-12 Struktura kosztów ogółem według typów rolniczych

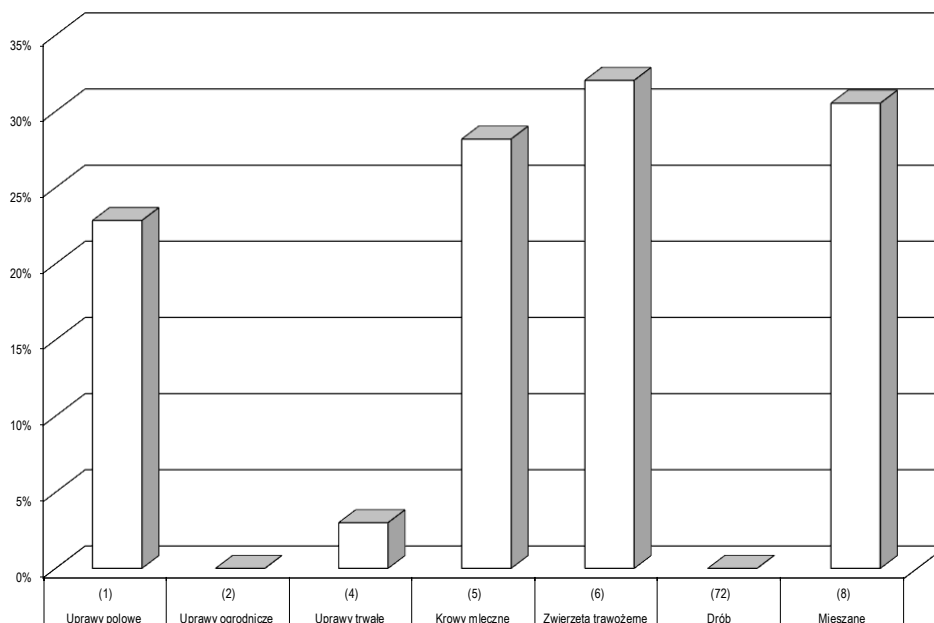
Efektywność produkcji (bez dopłat) charakteryzuje koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem (patrz: Wykres 2.1-13). W roku 2013 bardzo niską efektywność uzyskały gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie zwierząt trawozernych i uprawach polowych, co spowodowało straty z produkcji. W tych pierwszych gospodarstwach na złotówkę produkcji poniesiono koszt o wartości 1,28 zł, a w polowych 1,12 zł. Wyjątkowo wysoką efektywność produkcji w 2013 roku zapewniły rolnikom plantacje upraw trwałych. Koszt wytworzenia 1 zł produkcji stanowił tylko 34% tej wartości (0,34 zł). Należy dodać, że wartość ta jest niezauważalna na wykresie 2.1-13, gdyż na osi rzędnych zaznaczono wartości od 0,5 zł. Korzystne relacje kosztów do produkcji osiągnęły też gospodarstwa wyspecjalizowane w chowie krów mlecznych i mieszane.

Wykres 2.1-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według typów rolniczych

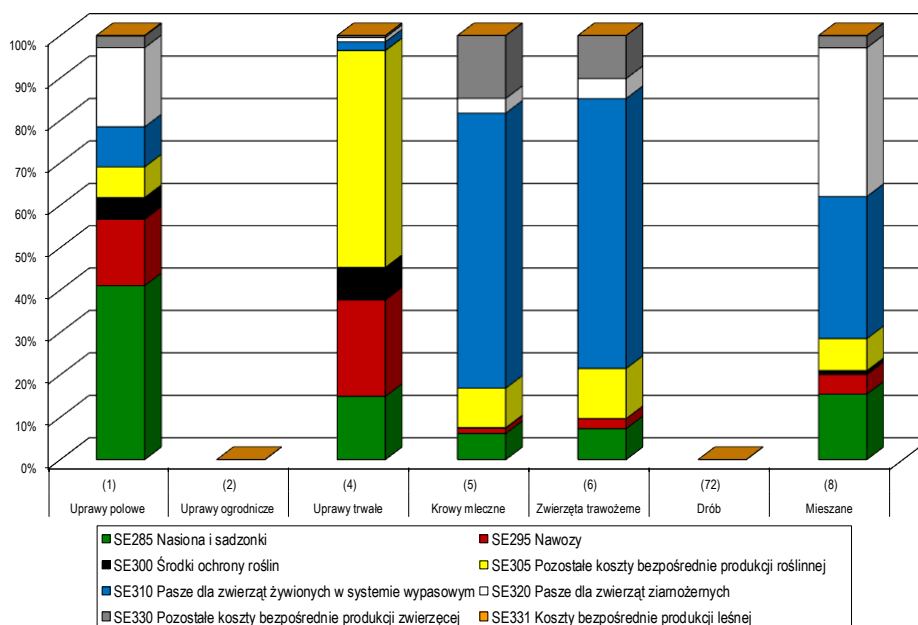

Gospodarstwa ekologiczne cechował niski udział kosztów bezpośrednich w wartości produkcji. Wyjątkowo skrajny przypadek dotyczył gospodarstw z uprawami trwałymi, w których na pokrycie tych kosztów potrzeba było tylko 3% wartości produkcji. Najwięcej koszty bezpośrednie stanowiły w wartości produkcji gospodarstw zajmujących się chowem zwierząt systemem wypasowym (32%). Nieco mniejszy ich udział (28-30%) był w gospodarstwach z produkcją mieszaną i krowami mlecznymi. Natomiast w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych relacje te kształtowały się na poziomie 23% wartości produkcji (patrz: Wykres 2.1-14).

Wykres 2.1-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według typów rolniczych

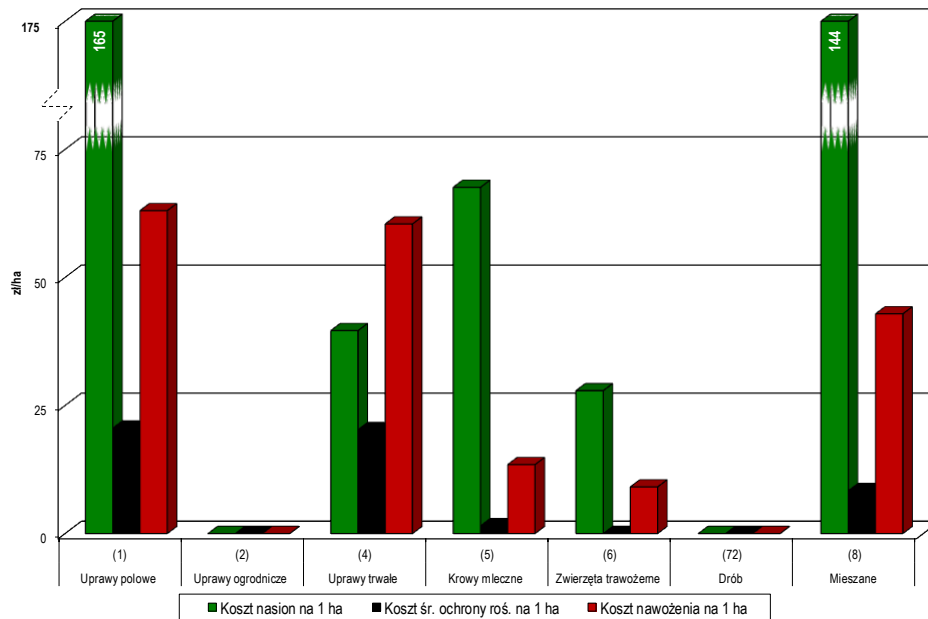
Wykres 2.1-15 Struktura kosztów bezpośrednich według typów rolniczych

○ wydajności produkcji, zwłaszcza roślinnej, decydują w dużym stopniu nakłady zastosowanych plonotwórczych środków produkcji. Dla gospodarstw ekologicznych Polskiego FADN charakterystyczny jest niski poziom intensywności produkcji, wyrażający się niskim zużyciem nawozów i środków ochrony roślin. Przekłada się to na niskie obciążenie kosztami w przeliczeniu na hektar użytków rolnych. Najwyższe koszty nawożenia i ochrony roślin łącznie to niecałe 100 zł/ha UR w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach polowych i trwałych.

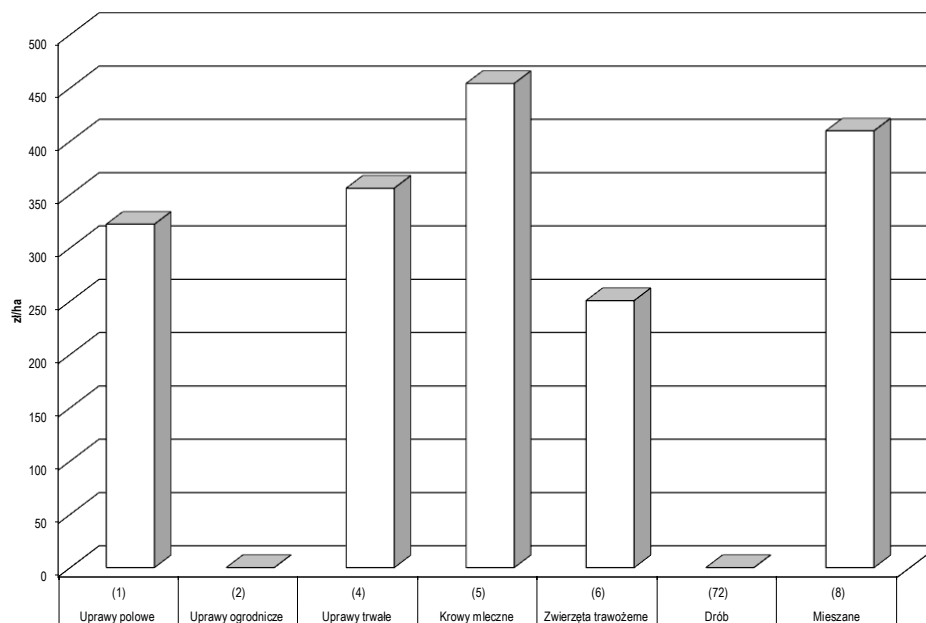
W przypadku gospodarstw prowadzących produkcję mleka i chów zwierząt trawożernych koszty nawożenia wynosiły około 10 zł/ha, a na ochronę roślin praktycznie nie wydawano. Potrzeby nawozowe w tych gospodarstwach realizowano głównie w oparciu o nawozy naturalne, pochodzące od zwierząt (patrz: Wykres 2.1-16). Najbardziej obciążającym składnikiem kosztów bezpośrednich na 1 ha UR w gospodarstwach ekologicznych, za wyjątkiem upraw trwałych, były nasiona.

Wykres 2.1-16 Koszty nawożenia, środków ochrony roślin i nasion na 1 ha użytków rolnych według typów rolniczych

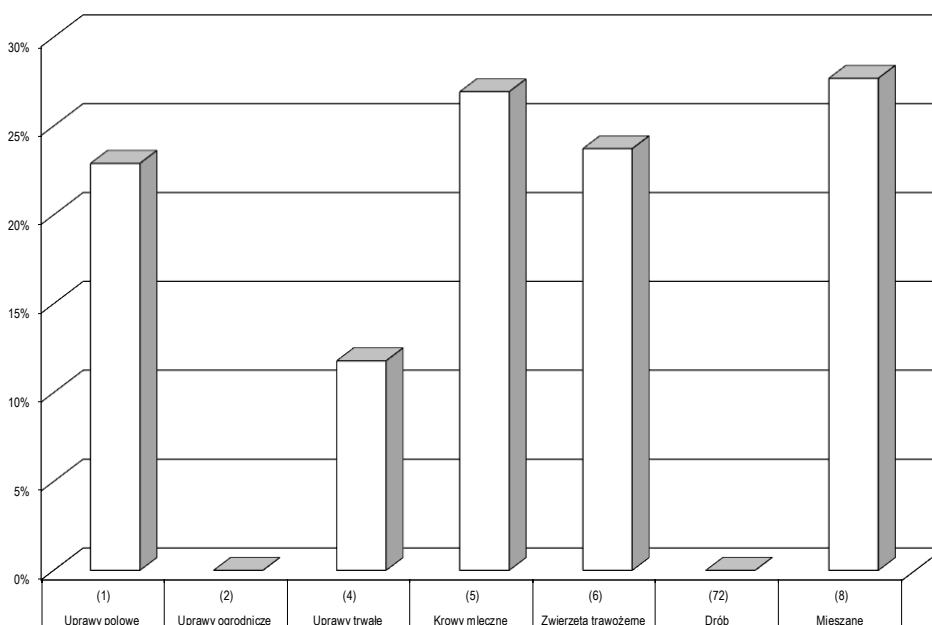
Wykres 2.1-17 ilustruje koszt energii poniesiony na jednostkę powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych. Pojęcie energii obejmuje w tym wypadku energię elektryczną i paliwa. Najwyższe koszty tego rodzaju poniesiono w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji mleka (blisko 450 zł/ha) i produkcji mieszanej (około 400 zł). W przypadku pozostałych typów koszty energii kształtowały się w granicach 250-356 zł/ha ziemi (patrz: Wykres 2.1-17).

Wykres 2.1-17 Koszty energii elektrycznej i paliw 1 ha użytków rolnych według typów rolniczych

Średni udział amortyzacji w wartości dodanej brutto wynosił od około 22 do 27%, za wyjątkiem typu uprawy trwałe, w którym był znacznie niższy (około 10%) (patrz: Wykres 2.1-18).

Wykres 2.1-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według typów rolniczych

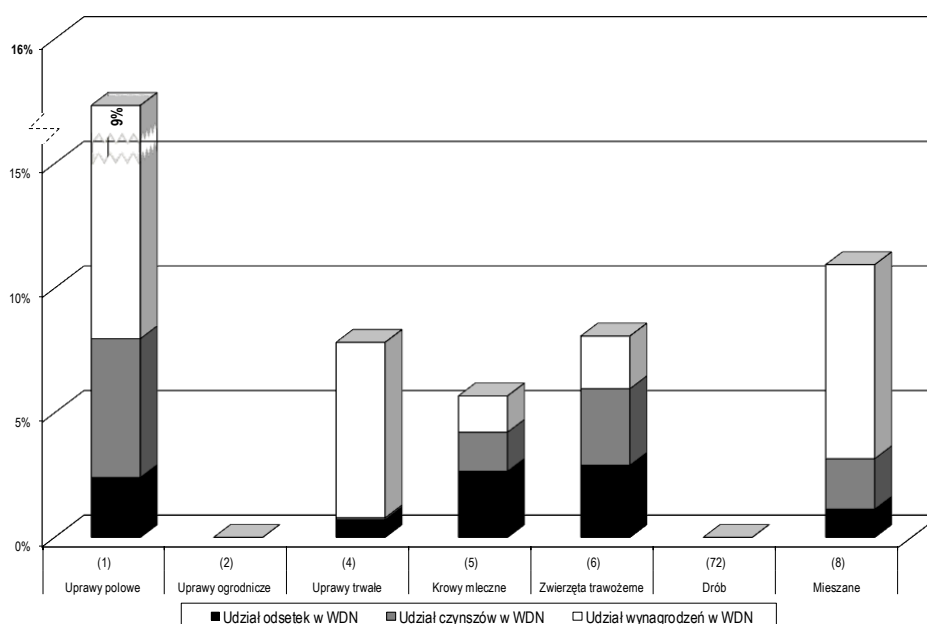

Wartość dodana netto (WDN) stanowi opłatę za wykorzystane do działalności wszystkie czynniki produkcji, własne i obce. Im mniejsze obciążenie obcymi czynnikami wytwórczymi tym wartość dodana jest bliższa wartości dochodu z rodzinnego gospodarstw rolnego. Najwyższy udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto w 2013 roku wystąpił

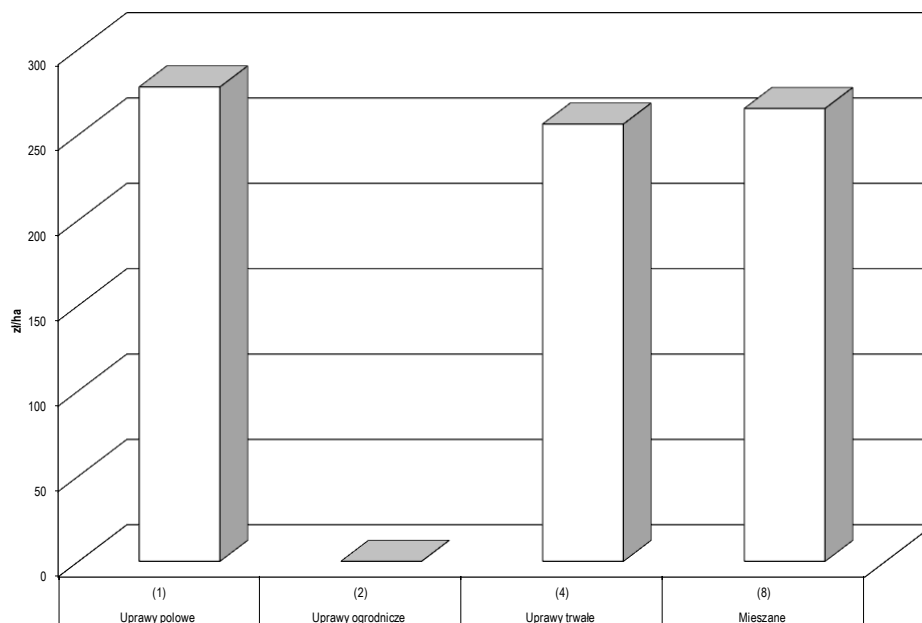

w gospodarstwach z uprawami polowymi (17,3%); w pozostałych typach produkcji ten koszt wahał się od około 5 do 10%. Najbardziej obciążającym składnikiem kosztów czynników zewnętrznych w gospodarstwach polowych, mieszanych i z uprawami trwałymi były koszty pracy najemnej (7–9% wartości dodanej netto). Wiodący ich udział (9%) dotyczył gospodarstw polowych, co zilustrowano na wykresie (patrz: Wykres 2.1-19). Udział czynszów dzierżawnych za ziemię nie przekroczył 6%, przy czym był on nieistotny w gospodarstwach z uprawami trwałymi, w których dodzierżawiano średnio tylko 0,5 ha użytków rolnych. Odsetki od pożyczek stanowiły najwięcej w wartości dodanej netto w gospodarstwach prowadzących chów zwierząt trawożernych (3,1%).

Wykres 2.1-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według typów rolniczych

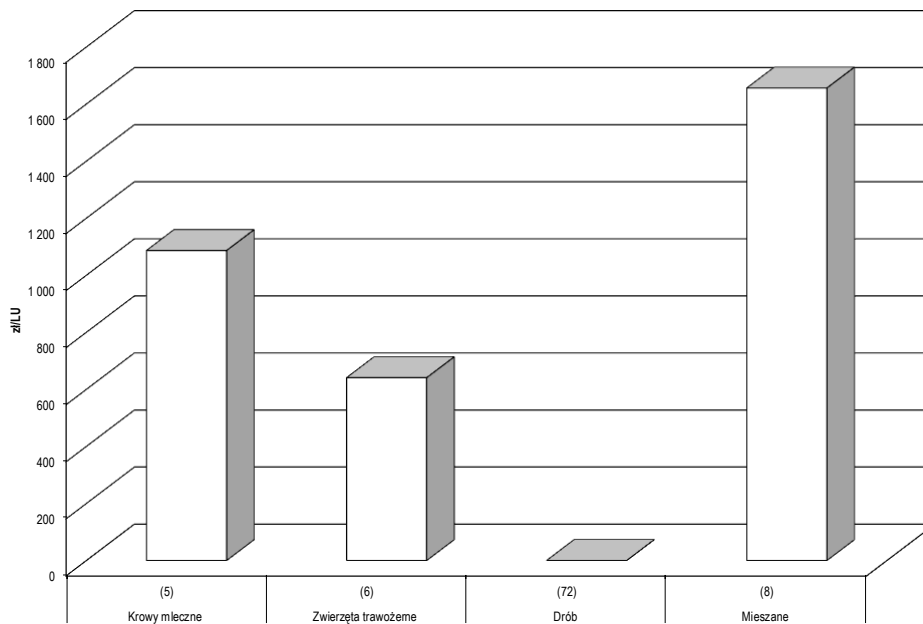

Mimo zróżnicowanej struktury produkcji roślinnej, zwłaszcza istniejącej między gospodarstwami z uprawami trwałymi a polowymi i mieszanymi, podobne były wartości kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.1-20). W 2013 roku wynosiły one odpowiednio 256, 278 i 265 zł, co zwłaszcza w przypadku upraw trwałych (256 zł/ha) jest kwotą niezwykle niską, biorąc pod uwagę osiągnięte wyniki produkcyjne w tych gospodarstwach. Jest to jednak specyfika gospodarstw ekologicznych z uprawami trwałymi.

Wykres 2.1-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według typów rolniczych

W przypadku jednostkowych kosztów bezpośrednich produkcji zwierzęcej najwyższy był koszt chowu zwierząt w gospodarstwach o działalności mieszanej – 1 656 zł/LU. Spowodowane to było wydatkami na pasze zarówno dla zwierząt trawożernych jak i ziarnożernych. W gospodarstwach, w których przeważał chów zwierząt w systemie wypasowym, czyli należących do typu krowy mleczne i zwierzęta trawożerne, te koszty były znacznie niższe, to znaczy wynosiły odpowiednio około 1 000 zł i 600 zł/LU. W karmieniu tych zwierząt w gospodarstwach ekologicznych stosowane są głównie pasze objętościowe z własnych upraw (Wykres 2.1-21).

Wykres 2.1-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według typów rolniczych

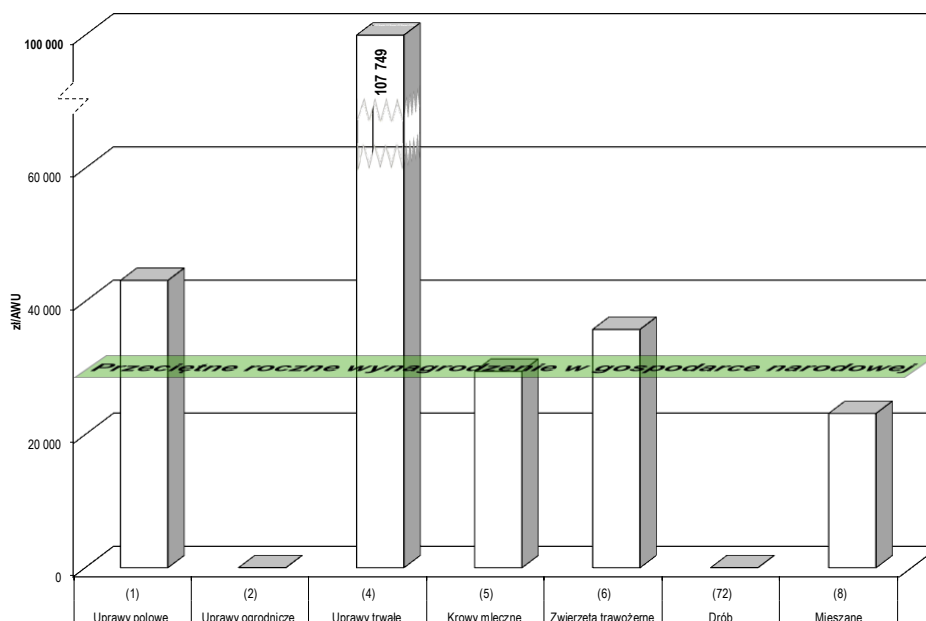

Na Wykres 2.1-22 przedstawiono wartość dodaną netto w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną ogółem według typów rolniczych. W 2013 roku średnia wartość tego wskaźnika była wyższa niż przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej⁸ w trzech typach produkcji specjalizujących się w uprawach polowych, trwałych i chowie zwierząt trawożernych. Wyjątkowo wysoko ta wartość ukształtowała się w gospodarstwach z uprawami trwałymi (107 749 zł). W przypadku gospodarstw nastawionych na produkcję mleka wartość dodana netto na AWU wynosiła 29 504 zł, czyli była prawie na poziomie średniej płacy netto w kraju w gospodarce narodowej. Jedynie w gospodarstwach z produkcją mieszaną kwota wartości dodanej netto była poniżej tego progu i wynosiła 23 171 zł/AWU.

⁸ Wartość dodana netto jest nadwyżką stanowiącą opłatę za zaangażowanie czynników wytwórczych bez względu na to kto jest ich właścicielem. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego stanowi opłatę za zaangażowanie do działalności gospodarstwa rolnego czynników wytwórczych stanowiących własność rodziny rolniczej.

Przeciętne roczne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej = 29 798 zł w 2013 r. Szacunek własny, na podstawie danych GUS.

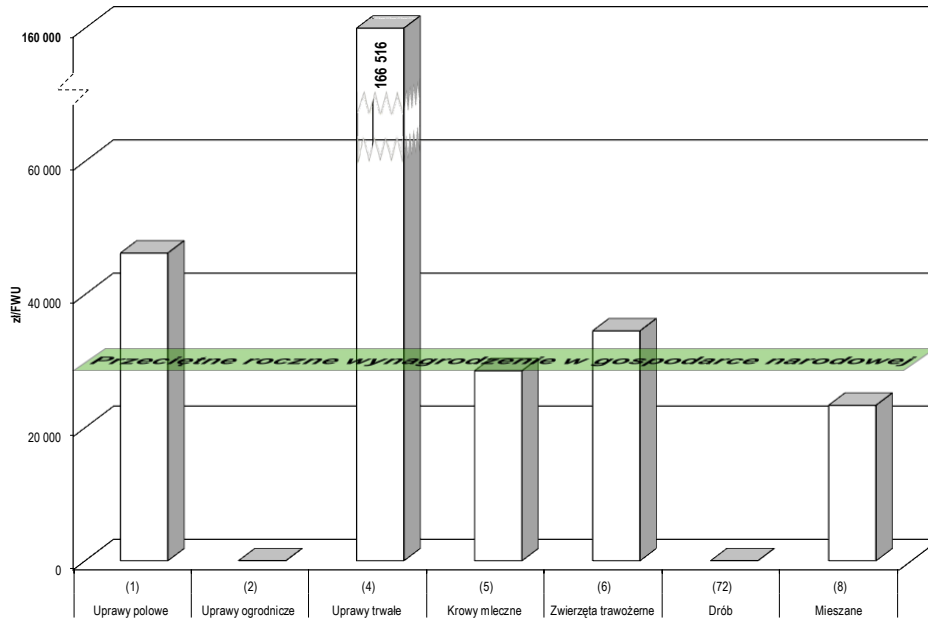
Wykres 2.1-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

Na wykresie 2.1-23 przedstawiono dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) według typów rolniczych w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną rodziny rolnika. Zatem zestawienie to uwzględnia tylko dane z tych gospodarstw, w których wystąpiły nakłady pracy nieopłaconej. Podobnie jak w przypadku wartości dodanej netto w gospodarstwach z produkcją mieszaną nie uzyskano dochodu na poziomie średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej wynoszącego 29 798 zł. Poniżej tego limitu były też gospodarstwa z produkcją mleka – dochód wynosił 28 531 zł/FWU.

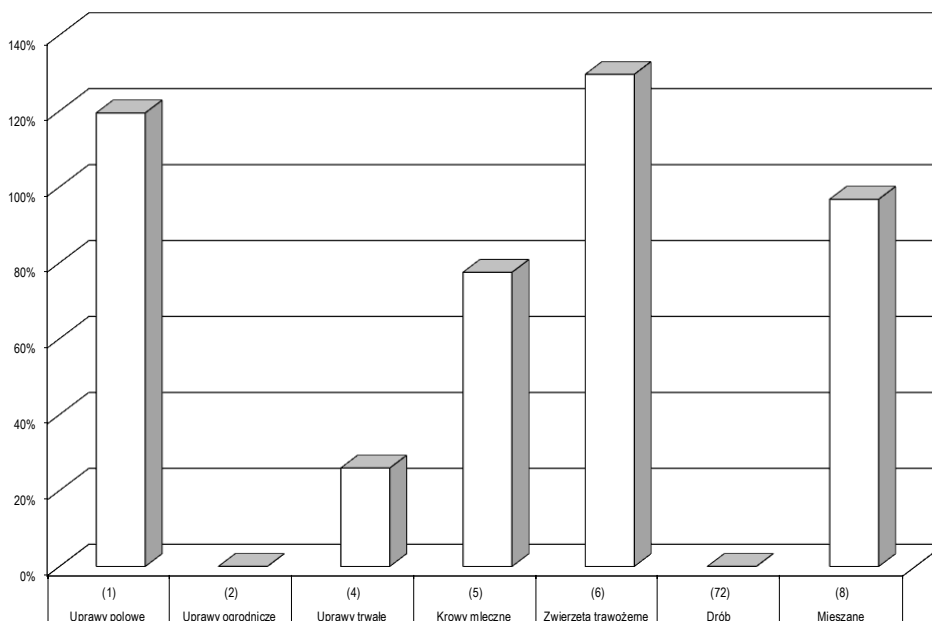
Na przeciwnym biegunie znalazły się gospodarstwa z uprawami trwałymi, w których dochód na członka rodziny rolniczej wynosił 166 516 zł. Powyżej wartości przeciętnego dochodu w gospodarce narodowej wypracowano nadwyżkę na FWU w gospodarstwach z uprawami polowymi i chowem zwierząt trawożernych.

Wykres 2.1-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według typów rolniczych

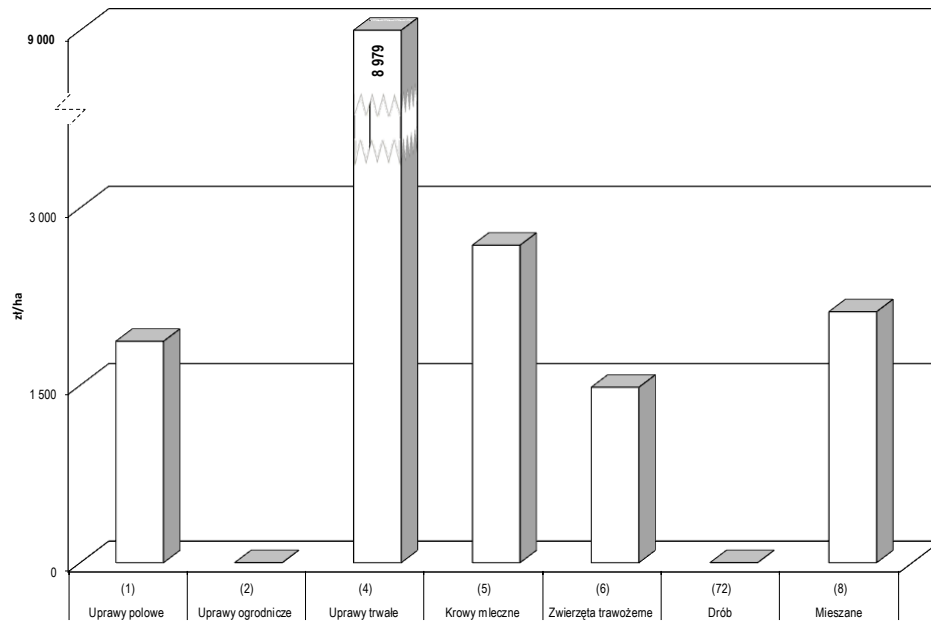
W przypadku gospodarstw ekologicznych szczególnie ważny jest stopień zależności ich sytuacji ekonomicznej od wsparcia zewnętrznego. Najwyższą relację dopłat do działalności operacyjnej do DzRGR odnotowano w gospodarstwach nastawionych na chów zwierząt trawożernych (130%) i uprawach polowych (119%). W tych jednostkach koszty produkcji przewyższały wartość produkcji i dochód tworzyły w całości dopłaty, a ponadto te środki funduszy publicznych służyły pokryciu części kosztów. Sytuacja dochodowa gospodarstw z uprawami trwałymi w 2013 roku była najmniej zależna od dopłat. Stanowiły one w wartości ich dochodu tylko 26% (Wykres 2.1-24). Potrzeba wsparcia widoczna jest w gospodarstwach produkujących mleko i mieszanych, w których dopłaty stanowiły 77 i 97% wartości dochodu. Zatem w roku 2013 sytuacja ekonomiczna analizowanych gospodarstw ekologicznych poza typem uprawy trwałe była trudna i tylko dopływ środków finansowych spoza gospodarstwa umożliwił ich działalność.

Wykres 2.1-24 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według typów rolniczych

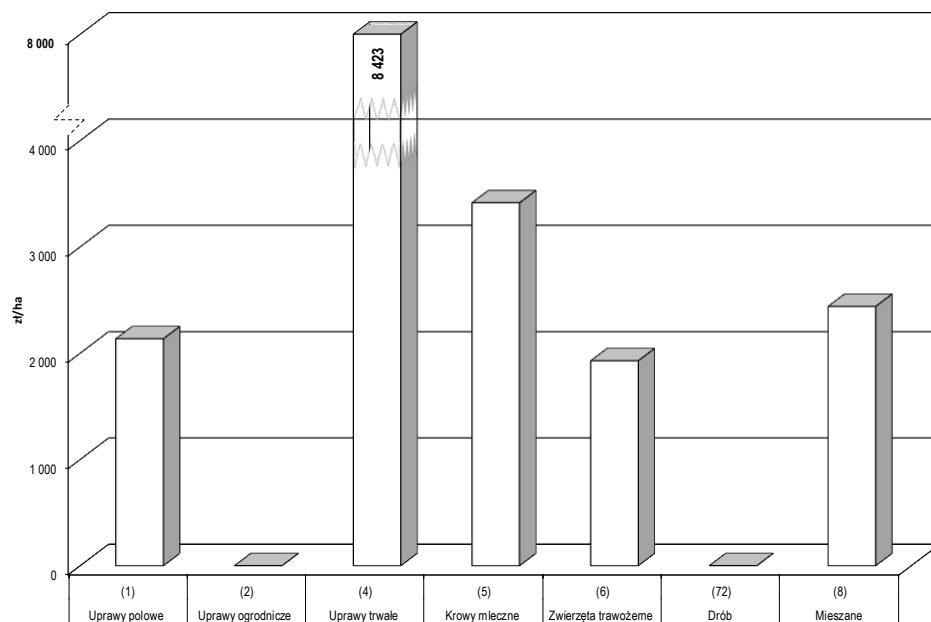

Analizując wartość dodaną netto na 1 ha UR (WDN) obserwujemy znaczne zróżnicowanie między typami produkcji; podobnie jest w przypadku dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR). WDN jest liczona na 1 ha powierzchni użytków rolnych ogółem, a DzRGR na 1 ha powierzchni użytków rolnych własnych. Na ogół dochód na jednostkę użytków rolnych własnych bywa wyższy od wartości dodanej netto, liczonej na 1 ha powierzchni UR ogółem. Im wyższy udział ziemi dodzierżawionej tym większe różnice między tymi dwoma wskaźnikami, ponieważ przychody z tytułu użytkowania obcej ziemi znacznie przewyższają koszty dzierżawy. W 2013 roku tylko w gospodarstwach z uprawami trwałymi, w których dzierżawiono niewiele ziemi (około 3%), wartość DzRGR na jednostkę powierzchni użytków rolnych własnych była niższa niż wartość dodana netto. DzRGR na 1 ha UR własnych wynosił 8 423 zł, a WDN była o około 500 zł wyższa (patrz: Wykres 2.1-25 i Wykres 2.1-26).

Wykres 2.1-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według typów rolniczych

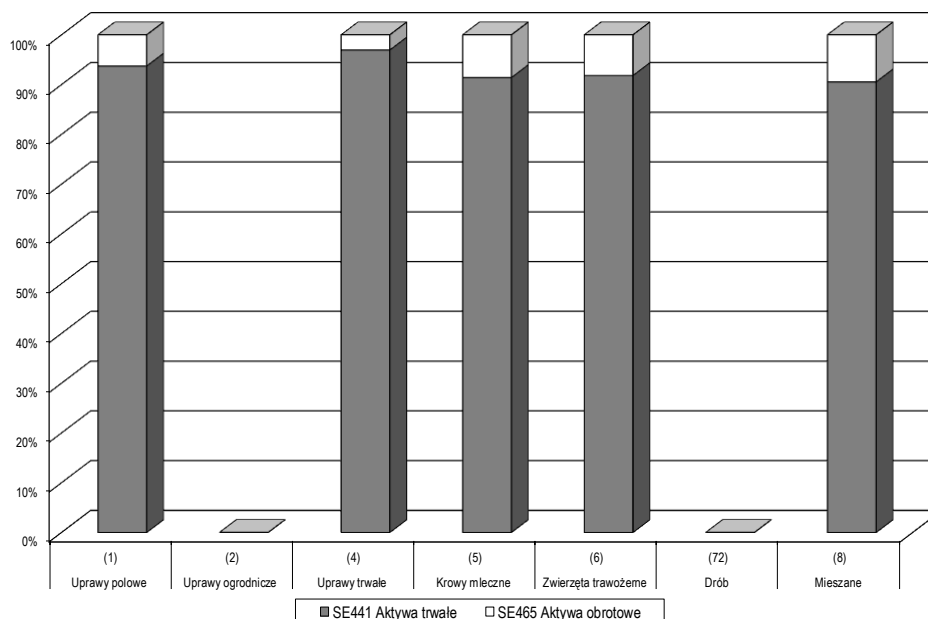
Wykres 2.1-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według typów rolniczych

W strukturze aktywów poszczególnych typów produkcji dominowały aktywa trwałe, przy czym w gospodarstwach z uprawami trwałymi stanowiły aż 97%. Różnice między typami nie były duże, gdyż najmniejszy ich udział wynosił około 91% – w typie krowy mleczne i mieszane. Poniżej 10% zatem wynosił udział środków obrotowych w strukturze aktywów.

Wysoki udział środków trwałych wynika ze specyfiki urzędzenia gospodarstw rolnych, w których istotną rolę odgrywa ziemia, budynki oraz maszyny i środki transportu. Warto przy tym przypomnieć, że od 2009 roku ziemia w Polskim FADN wyceniana jest na podstawie deklarowanej przez rolnika kwoty, za którą byłby skłonny kupić własną ziemię. Na skutek tego wartość ziemi wykazywanej w bilansie jest znacznie wyższa, niż w latach wcześniejszych i wpływa na relacje w strukturze aktywów (patrz: Wykres 2.1-27).

Wykres 2.1-27 Struktura aktywów według typów rolniczych

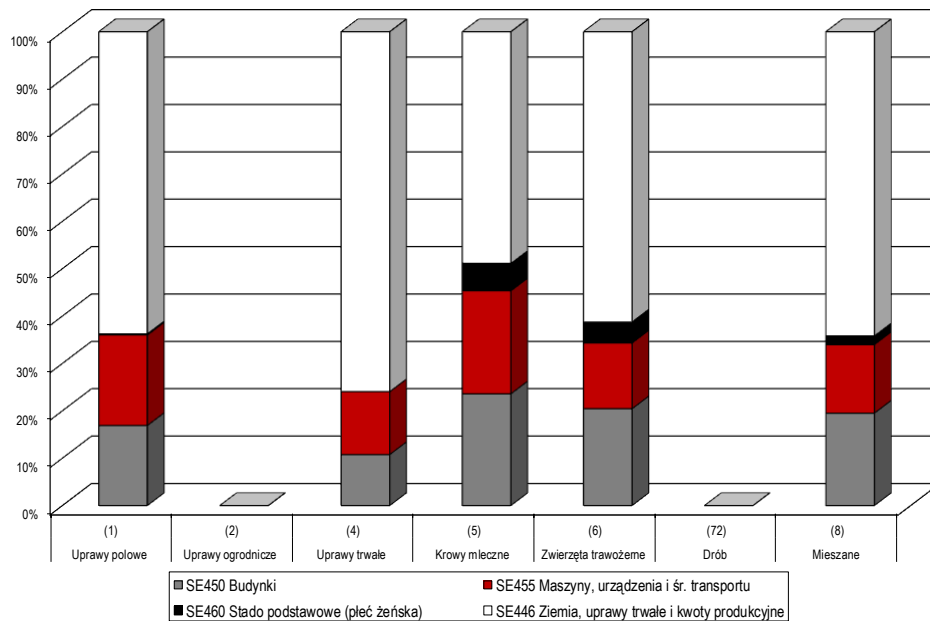

Wymienione czynniki powodują, że ziemia z nasadzeniami upraw trwałych i kwotami produkcyjnymi miała największy udział w strukturze aktywów trwałych we wszystkich typach rolniczych (od 49 do 76%).

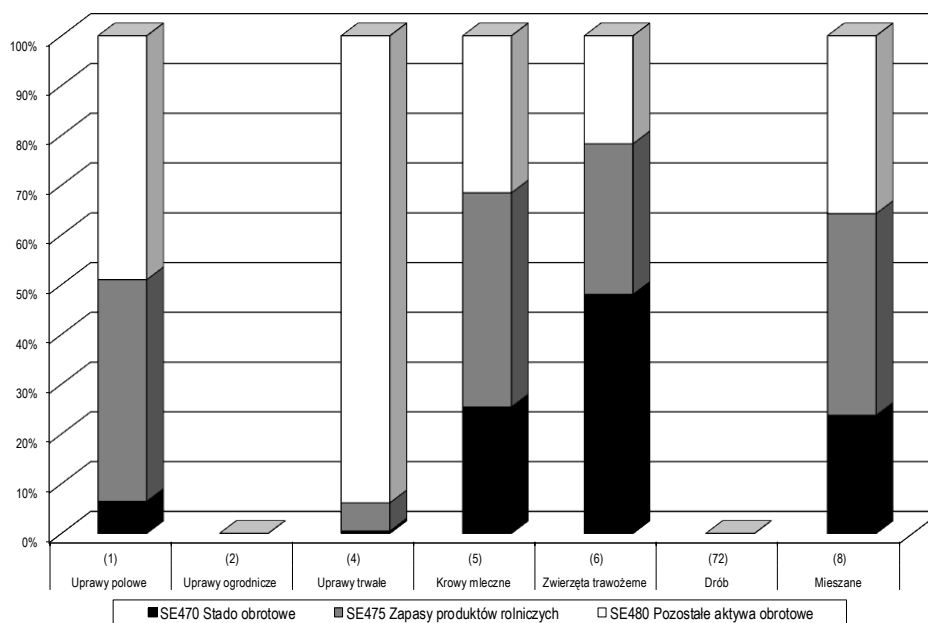
Budynki stanowiły od 11% (uprawy trwałe) do niespełna 20% (gospodarstwa mieszane) wartości aktywów trwałych. Podobny był udział maszyn, urządzeń i środków transportu (od 13 do 22%), z tym, że dominujące pod tym względem były gospodarstwa polowe i mleczne. W gospodarstwach specjalizujących się w produkcji zwierzęcej (trawozerne i mleczne) oraz mieszanych kilka procent wartości aktywów trwałych stanowiły zwierzęta stada podstawowego (patrz: Wykres 2.1-28).

Wykres 2.1-28 Struktura aktywów trwałych według typów rolniczych

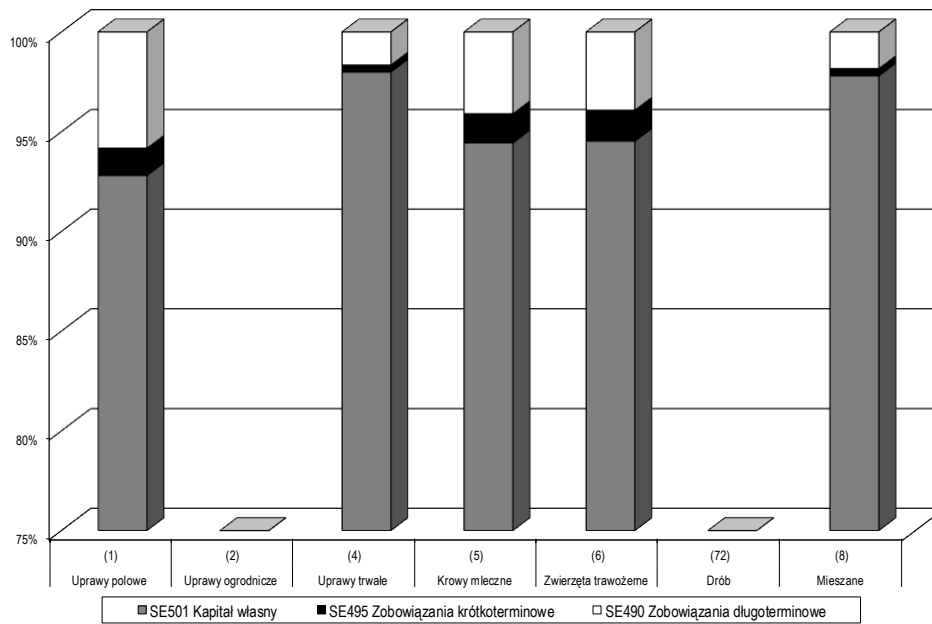
Specyfika produkcji w poszczególnych typach rolniczych miała także decydujący wpływ na strukturę aktywów obrotowych (patrz: Wykres 2.1-29). Większą część aktywów obrotowych gospodarstw nastawionych na uprawy trwałe stanowiły pozostałe środki obrotowe – w tej pozycji ujęte są m.in. należności krótkoterminowe, gotówka w kasie i na rachunku bankowym. W przypadku gospodarstw specjalizujących się w produkcji zwierzęcej tylko w jednostkach prowadzących chów zwierząt trawożernych udział stada obrotowego wynosił więcej niż 40% wartości aktywów obrotowych. W gospodarstwach mlecznych i mieszanych większy udział miały zapasy produktów rolniczych (około 40%) niż stado obrotowe. W gospodarstwach z uprawami polowymi w podobnych proporcjach pozostawały pozostałe środki obrotowe i zapasy produktów rolniczych

Wykres 2.1-29 Struktura aktywów obrotowych według typów rolniczych

Gospodarstwa ekologiczne funkcjonowały głównie w oparciu o kapitał własny, który stanowił od 93 do 98% wartości pasywów ogółem. Bardzo niski stan zobowiązań może dowodzić słabości tych gospodarstw, obawy przed ryzykiem, brakiem poczucia stabilności. Ich wielkość ekonomiczna za wyjątkiem gospodarstw z uprawami trwałymi nie przekroczyła 27 tys. euro, lokując je głównie do klasy ekonomicznej „małe”. Jednak należy mieć na uwadze wartość ziemi i jej wpływ na poziom wartości aktywów. W tej sytuacji w wartości aktywów wysoki jest udział kapitału własnego, a udział zobowiązań niski (patrz: Wykres 2.1-30).

W zobowiązaniach ciążących na gospodarstwach we wszystkich typach rolniczych dominowało zadłużenie długoterminowe, które z punktu widzenia zasad finansowania jest korzystniejszą częścią zadłużenia, gdyż w danym roku nie musi być spłacone w całości. Ponadto, wysoki udział zadłużenia długoterminowego wskazywał na to, że zadłużenie gospodarstw związane było głównie z inwestycjami.

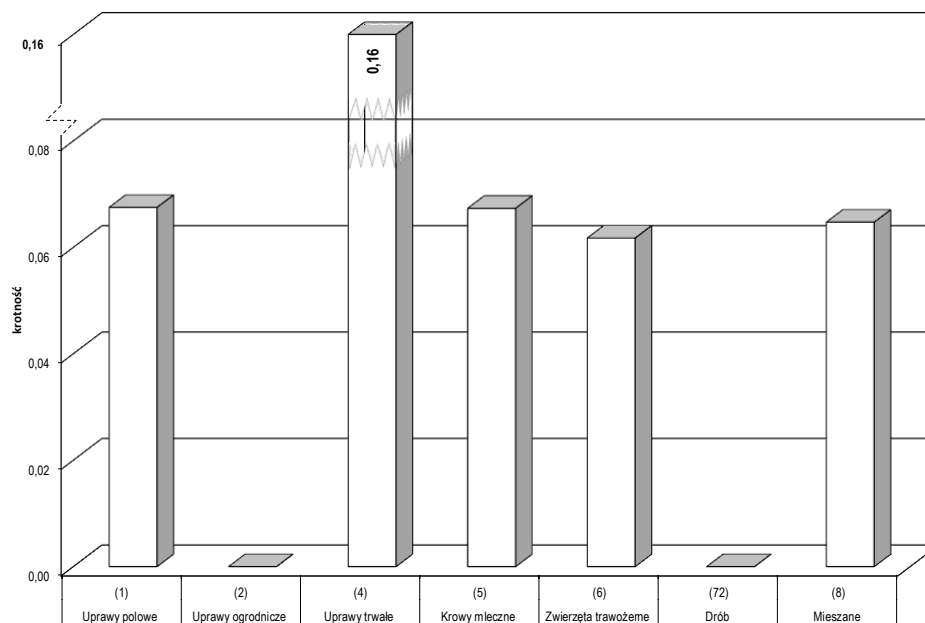
Wykres 2.1-30 Struktura pasywów według typów rolniczych

Przeptywy pieniężne (2)⁹ przedstawiają nadwyżkę finansową, która po sfinansowaniu działalności operacyjnej, inwestycyjnej i spłacie zadłużenia, pozostaje do dyspozycji właścicieli gospodarstwa. Poza przeznaczeniem na cele prywatne służy gromadzeniu środków pieniężnych niezbędnych do sfinansowania w przyszłości inwestycji odtworzeniowych i rozwojowych gospodarstwa rolnego (Wykres 2.1-31). Przeptywy pieniężne oznaczają więc tempo zwrotu tych środków, czyli im szybciej to następuje tym większa jest efektywność. Najwyższym poziomem zwrotu charakteryzowały się gospodarstwa wyspecjalizowane w uprawach trwałych. W pozostałych typach produkcji przepływy pieniężne były na podobnym poziomie.

⁹ Przepływ pieniężny (2) (SE530) -ukazuje zdolność gospodarstwa rolnego do samofinansowania swojej działalności i tworzenia oszczędności. Przepływ pieniężny (2) obliczany jest w następujący sposób: Przepływ pieniężny (1) + sprzedaż środków trwałych - zakupy i inwestycje w środkach trwałych + stan zobowiązań na koniec roku - stan zobowiązań na początek roku.

Wykres 2.1-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według typów rolniczych

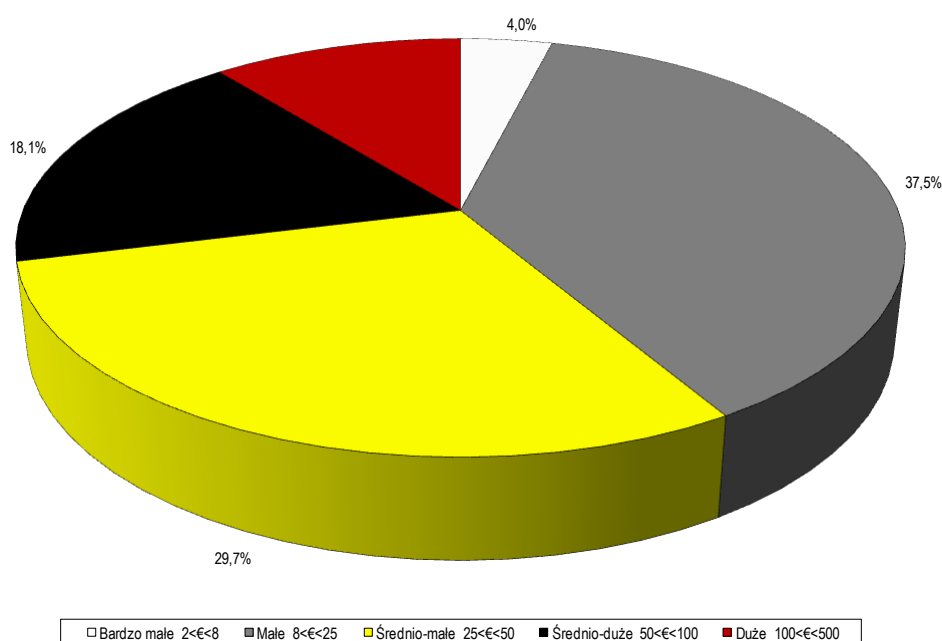
2.2. Wyniki Standardowe według klas wielkości ekonomicznej

2.2.1. Potencjał produkcyjny gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

Certyfikowane gospodarstwa ekologiczne prowadzące rachunkowość w Polskim FADN posiadały w większości wielkość ekonomiczną nie przekraczającą 50 tys. euro Standardowej Produkcji (SO). Spośród 301 gospodarstw tylko 22 posiadało rozmiar ekonomiczny większy od 50 tys. euro SO. Z tej liczby 16 gospodarstw lokowało się w klasie średnio-duże (od 50 do 100 tys. euro SO), a 6 w klasie duże (od 100 do 500 tys. euro SO). W 2013 roku w próbie Polskiego FADN nie było gospodarstw o wielkości ekonomicznej powyżej 500 tys. euro SO. Wyniki gospodarstw dużych ze względu na liczebność mniejszą niż 15 nie są publikowane. W związku z tym podano wyniki czterech klas wielkości ekonomicznej, zdefiniowanych jako bardzo małe, małe, średnio-małe i średnio-duże.

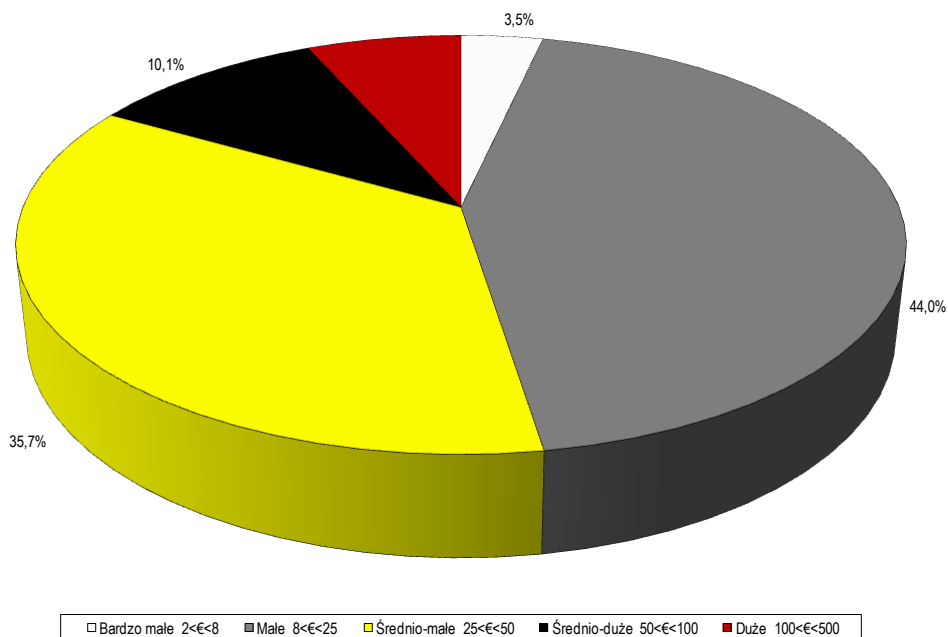
Biorąc pod uwagę zasoby ziemi rolnej użytkowane przez gospodarstwa z poszczególnych klas wielkości ekonomicznej najbardziej istotną grupą w zestawieniu były gospodarstwa małe (od 8 do 25 tys. euro SO), które zajmowały 37,5% użytków rolnych znajdujących się w użytkowaniu 301 ekologicznych gospodarstw rolnych (patrz: Wykres 2.2-1). W tej klasie wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa trzech typów rolniczych (mieszane, nastawione na chów krów mlecznych oraz specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych) (porównaj Wykres 2.1-1). Znaczący był również udział gospodarstw średnio-małych, które gospodarowały na 29,7% powierzchni użytków rolnych. Tylko 4% ziemi było udziałem gospodarstw bardzo małych o wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO.

Wykres 2.2-1 Zasoby ziemi w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

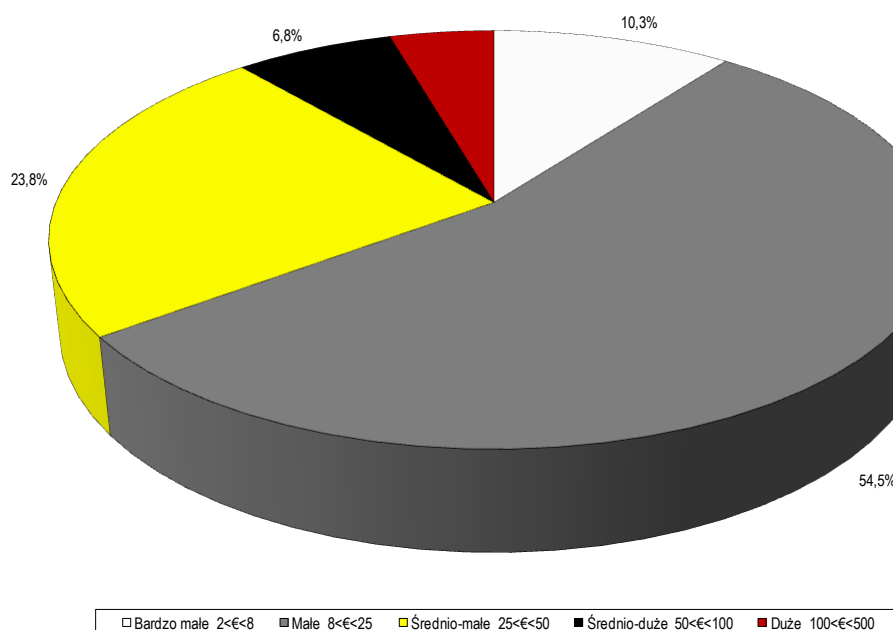

Jak wynika z danych pogłowie zwierząt skoncentrowane było w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 8 do 50 tys. euro, stanowiąc przy tym ponad 80% pogłowia wszystkich gospodarstw ekologicznych (patrz: Wykres 2.2-2). W gospodarstwach reprezentujących klasę wielkości ekonomicznej od 2 do 8 tys. euro SO (małe) znajdowało się najmniej zwierząt (3,5% pogłowia).

Wykres 2.2-2 Pogłowie zwierząt w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej (w jednostkach przeliczeniowych LU)

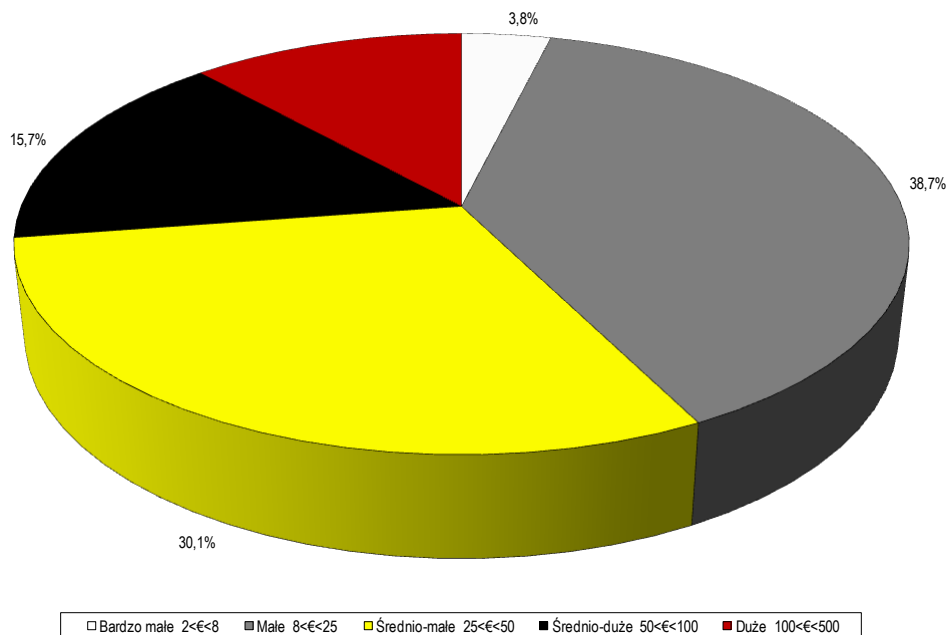
Wykres 2.2-3 Nakłady pracy w gospodarstwach ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej (w osobach przeliczeniowych AWU)

Nakłady pracy w 2013 roku skoncentrowane były w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro SO. Te małe pod względem ekonomicznym gospodarstwa, najliczniej reprezentowane w Polskim FADN w 2013 roku (stanowiły prawie 59% zbioru wszystkich gospodarstw ekologicznych) skupiły 54,5% jednostek AWU. Wysoki był również udział nakładów pracy w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej od 25 do 50 tys. euro SO (23,8%). Gospodarstwa bardzo duże, użytkujące 18,1% ogółu powierzchni ziemi (patrz: Wykres 2.2-1) oraz posiadające 10,1% pogłównia zwierząt (patrz: Wykres 2.2-2), zaangażowały zaledwie 6,8% ogółu nakładów pracy (patrz: Wykres 2.2-3).

W próbie Polskiego FADN w 2013 roku na 100% Standardowej Produkcji wytworzonej przez 5 grup gospodarstw 38,7% przypadło na gospodarstwa o wielkości ekonomicznej od 8 do 25 tys. euro SO. Kolejne 30,1 % wartości SO wytworzyły gospodarstwa średnio-małe o wielkości ekonomicznej od 25 do 50 tys. SO. Najmniejsze ekonomicznie gospodarstwa (bardzo małe) wytworzyły tylko 3,8% wartości SO (patrz: Wykres 2.2-4).

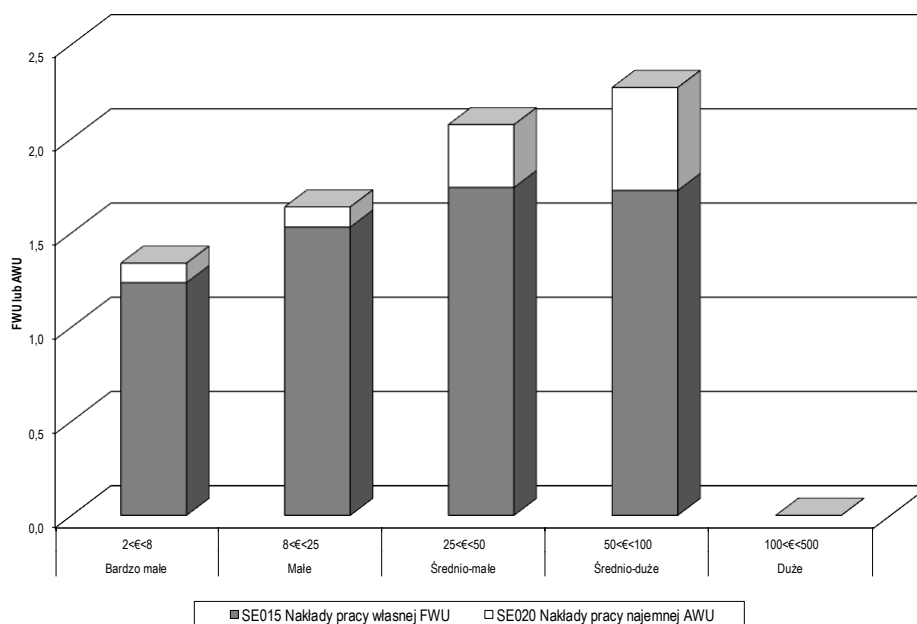
Wykres 2.2-4 Wartość Standardowej Produkcji w gospodarstwach ekologicznych Polskiego FADN według klas wielkości ekonomicznej

2.2.2. Wyniki działalności gospodarstw ekologicznych według klas wielkości ekonomicznej

W gospodarstwach sklasyfikowanych według wielkości ekonomicznej poziom nakładów pracy wzrastał wraz ze wzrostem klasy ekonomicznej – od 1,3 do 2,3 AWU. Swą działalność gospodarstwa prowadziły głównie w oparciu o własną siłę roboczą. Nakłady pracy najemnej stanowiły od około 8 (gospodarstwa bardzo małe) do 24% (gospodarstwa średnio-duże) wielkości nakładów ogółem (patrz: Wykres 2.2-5).

Wykres 2.2-5 Wielkość i struktura nakładów pracy w przeliczeniu na gospodarstwo według klas wielkości ekonomicznej

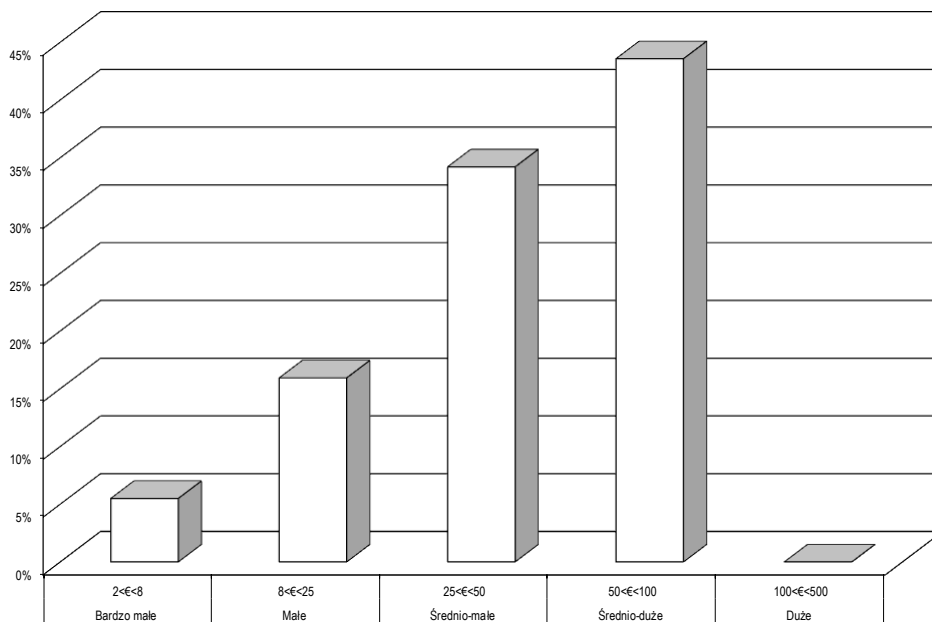

W gospodarstwach ekologicznych odnotowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw rolnych powiększa się ich średnia powierzchnia użytków rolnych. Ta sama prawidłowość dotyczyła ziemi dodzierżawianej¹⁰. Udział dodzierżawionych użytków rolnych, zaprezentowany na wykresie (Wykres 2.2-6) zmieniał się w zależności od wielkości ekonomicznej gospodarstwa z 5% w gospodarstwach bardzo małych (do 8 tys. euro SO) do 44% w grupie gospodarstw średnio-dużych (od 50 do 100 tys. euro SO). Z analizy własnościowej użytków rolnych wynika, że we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej w strukturze użytków rolnych dominowały grunty własne.

¹⁰ Patrz: przypis 1 na str. 7.

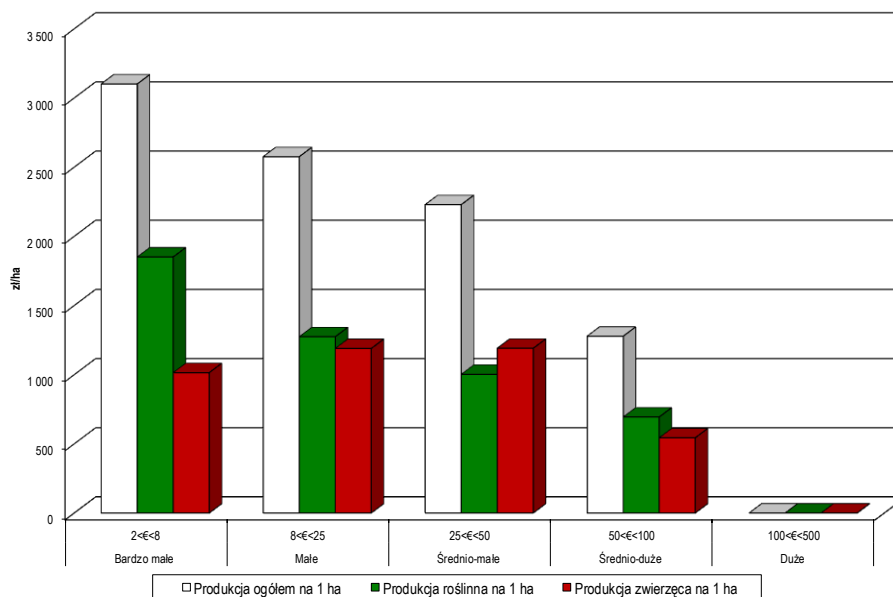
Wykres 2.2-6   Udział dodzierżawionych użytków rolnych w całkowitej powierzchni użytków rolnych gospodarstwa według klas wielkości ekonomicznej

Produkcja ogółem na 1 ha UR wynosiła średnio 3 101 zł w gospodarstwach bardzo małych i malała wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, zmniejszając się do poziomu 1 278 zł w gospodarstwach średnio-dużych. Zatem wraz ze wzrostem siły ekonomicznej gospodarstw następował spadek produktywności ziemi (patrz: Wykres 2.2-7), ale jak pokazuje Wykres 2.2-11 także spadek kosztów ogółem na 1 ha. Trend spadkowy dotyczył także produkcji roślinnej; z poziomu 1 851 zł/ha w gospodarstwach bardzo małych nastąpił jej spadek do poziomu 694 zł/ha w gospodarstwach średnio-dużych. Z kolei najwyższą wartość produkcji zwierzęcej na 1 ha UR zanotowano w gospodarstwach średnio-małych (1 190 zł), a najniższą w gospodarstwach średnio-dużych (544 zł).

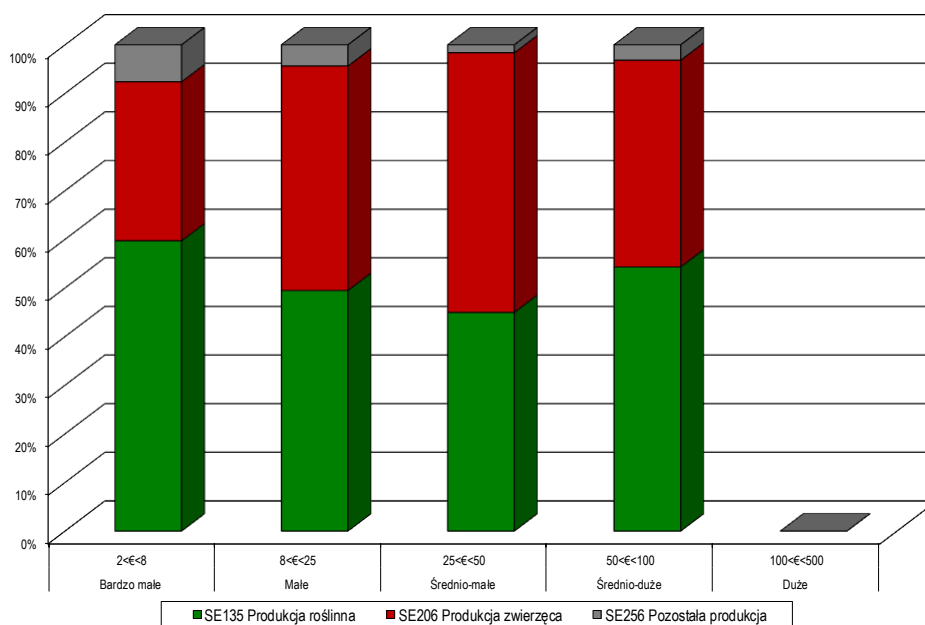
Dość niski poziom produktywności w gospodarstwach ekologicznych jest powodowany wieloma czynnikami. Z doświadczeń FADN wynika, że najczęściej wysoka produktywność w gospodarstwach o małym potencjale ekonomicznym to efekt dobrze zorganizowanej produkcji, ukierunkowania na produkcję surowców niszowych (np. warzyw, owoców), przestrzeganie zasad zamkniętego obiegu materii organicznej i wykorzystania zasobów siły roboczej, dokładności w wykonywaniu zabiegów pielęgnacyjnych, co w rezultacie przynosi wysoką wydajność produkcji. Opisany tu spadek produktywności ziemi wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw jest specyficzny dla gospodarstw ekologicznych. W gospodarstwach stosujących konwencjonalne metody produkcji obserwujemy zjawisko odwrotne.

Wykres 2.2-7 Produkcja w zł na 1 ha użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

W strukturze produkcji dwóch grup gospodarstw pogrupowanych według wielkości ekonomicznej dominowała produkcja roślinna (patrz: Wykres 2.2-8). Jej udział w gospodarstwach najstarszych ekonomicznie (bardzo małych) wyniósł 60%, a w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie (średnio-dużych) 54%. W gospodarstwach małych poziom produkcji roślinnej i zwierzęcej był na podobnym poziomie. Produkcja zwierzęca przeważała w gospodarstwach średnio-małych (53%). Produkcja pozostała stanowiła maksymalnie 8% wartości produkcji ogółem (gospodarstwa bardzo małe) i ze wzrostem wielkości ekonomicznej jej udział malał.

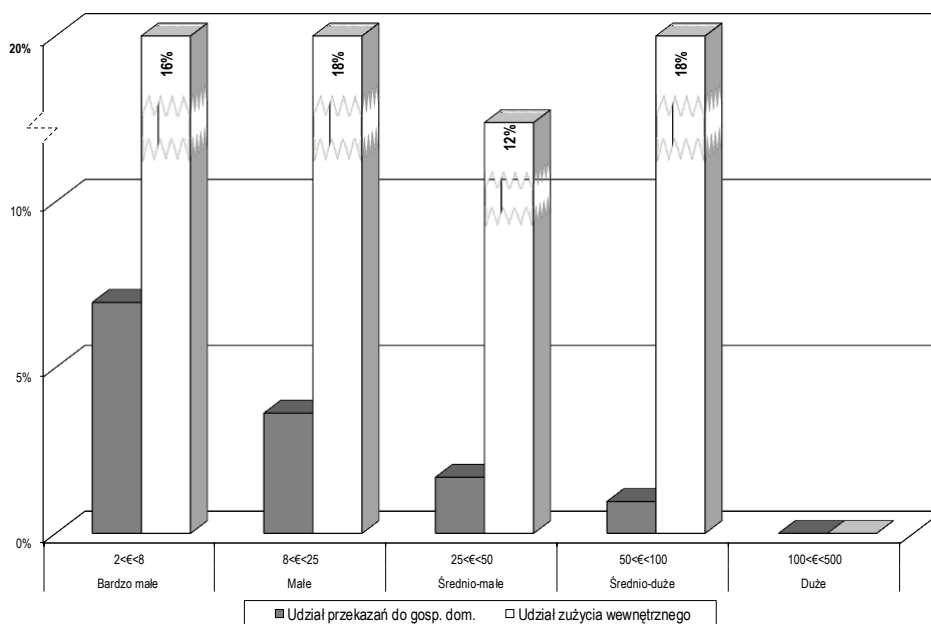
Wykres 2.2-8 Struktura produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej malał również udział wartości przekazania produktów i usług do gospodarstwa domowego w strukturze produkcji (patrz: Wykres 2.2-9). Najwięcej (około 7%) produkcji zużywano na potrzeby prywatne w gospodarstwach bardzo małych.

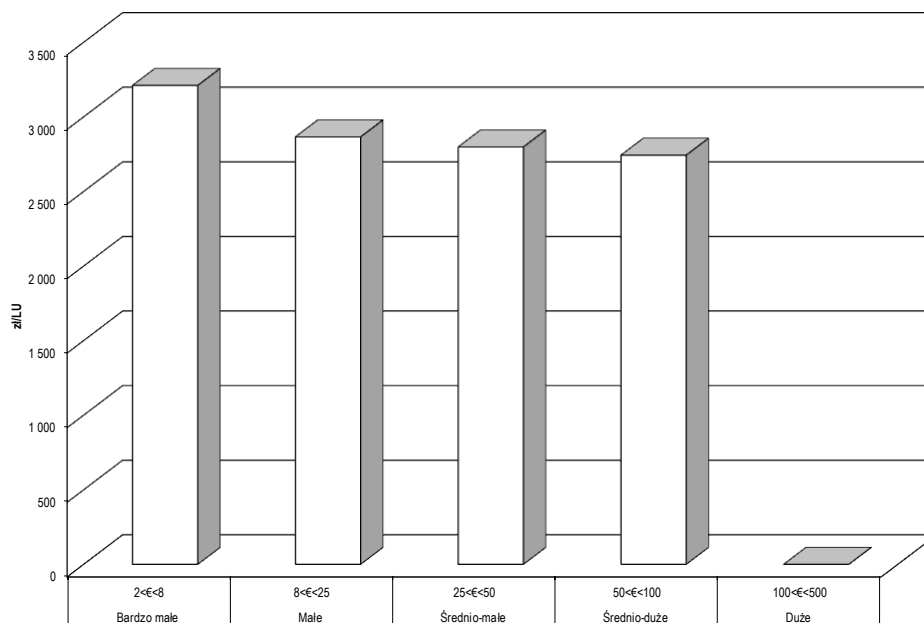
Udział zużycia wewnętrznego w wartości produkcji ogółem utrzymywał się na dość zbliżonym poziomie 16-18% w trzech klasach wielkości ekonomicznej, za wyjątkiem gospodarstw średnio-małych (12%).

Wykres 2.2-9   **Udział przekazania produktów do gospodarstwa domowego oraz zużycia wewnętrznego w produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej**

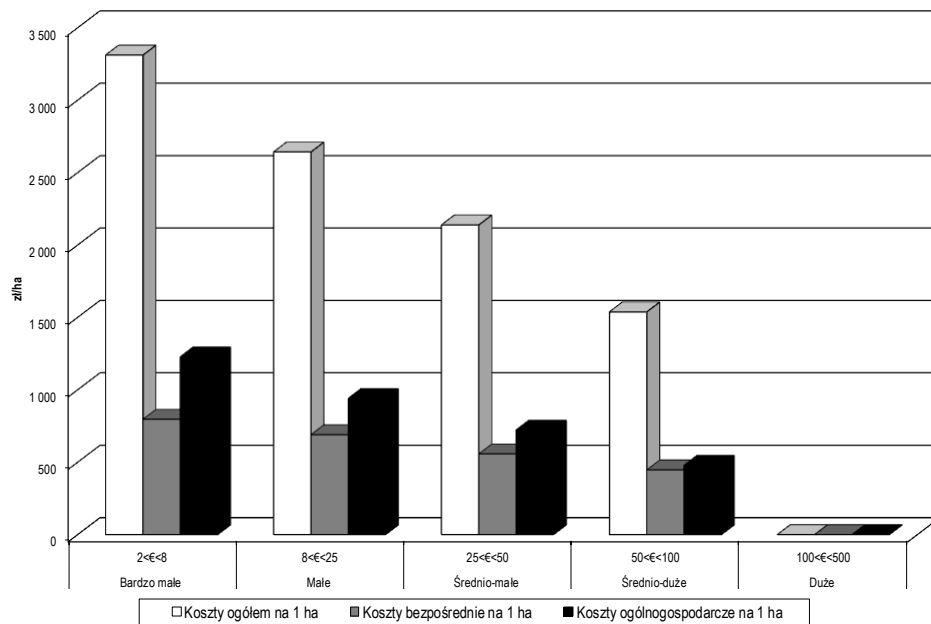
Produktywność zwierząt wyrażona wartością produkcji zwierzęcej na jednostkę LU malała podobnie jak produktywność ziemi wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw.

Średnia wartość produkcji zwierzęcej na 1 LU, podobnie jak w przypadku produkcji ogółem na 1 ha, była najwyższa w gospodarstwach bardzo małych (od 2 do 8 tys. euro SO) i wyniosła 3 210 zł/LU (patrz: Wykres 2.2-10). Różnica w produktywności zwierząt w gospodarstwach o skrajnych wielkościach ekonomicznych wyniosła 17%.

Wykres 2.2-10 Produkcja zwierzęca w zł na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

Kształtowanie się produktywności ziemi powiązane jest z poziomem kosztów ponoszonych przez gospodarstwa ekologiczne. Najwyższe koszty ogółem, a także koszty związane bezpośrednio z procesem produkcji (bezpośrednie i ogólnogospodarcze) na 1 ha UR poniesiono w gospodarstwach bardzo małych. Koszty ogółem wynosiły ponad 3 300 zł, bezpośrednie około 800 zł/ha, a ogólnogospodarcze ponad 1 200 zł (patrz: Wykres 2.2-11). W przypadku analizowanego zbioru gospodarstw poziom ponoszonych kosztów na 1 ha użytków rolnych zmniejszał się wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej. Najniższa wartość kosztów bezpośrednich to 447 zł na hektar w gospodarstwach średnio-dużych. Niski udział kosztów bezpośrednich wynika ze specyfiki gospodarstw ekologicznych. Większe zróżnicowanie w odniesieniu do 1 ha UR dotyczyło kosztów ogólnogospodarczych, które od 1 227 zł w gospodarstwach bardzo małych zniżyły się do 478 zł w gospodarstwach średnio-dużych. Na podstawie zaprezentowanych danych można stwierdzić, że ze wzrostem potencjału ekonomicznego gospodarstw ekologicznych następowało obniżenie intensywności produkcji.

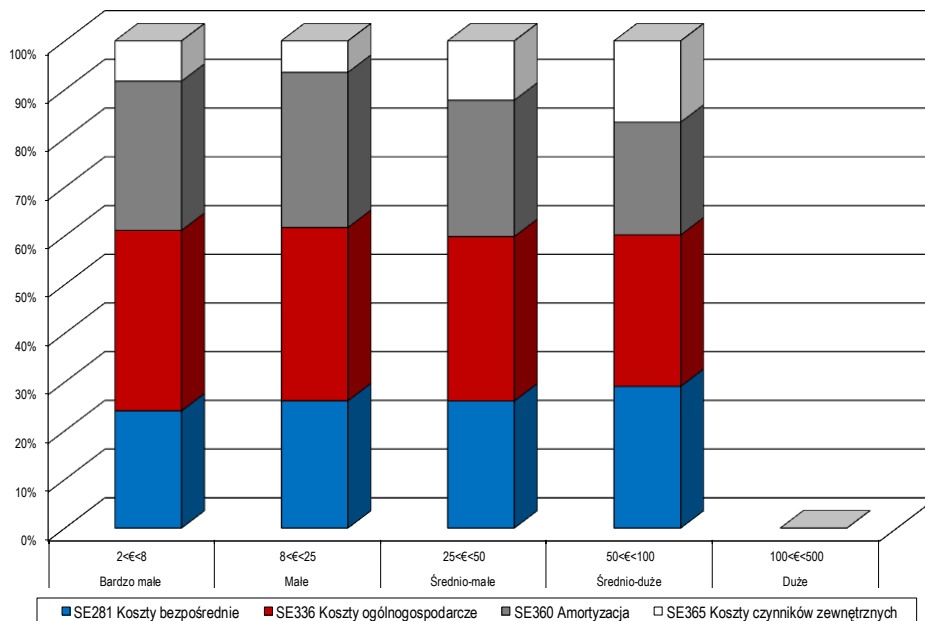
Wykres 2.2-11 Koszty produkcji w zł na 1 ha użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Udział kosztów bezpośrednich w kosztach ogółem gospodarstw zwiększał się wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej (z 24 do 29%) przy czym w gospodarstwach średnio-małych, nastąpił nieznaczny spadek ich udziału w stosunku do gospodarstw małych (patrz: Wykres 2.2-12). Z kolei udział kosztów ogólnogospodarczych był najwyższy w gospodarstwach bardzo małych (37%) i obniżał się, osiągając wartość 31% w gospodarstwach średnio-dużych. Przewaga udziału tej grupy kosztów nad kosztami bezpośrednimi we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej może wynikać z faktu, że korzystano w większym stopniu z własnych środków plonotwórczych, głównie nawozów naturalnych, które w FADN nie są rejestrowane.

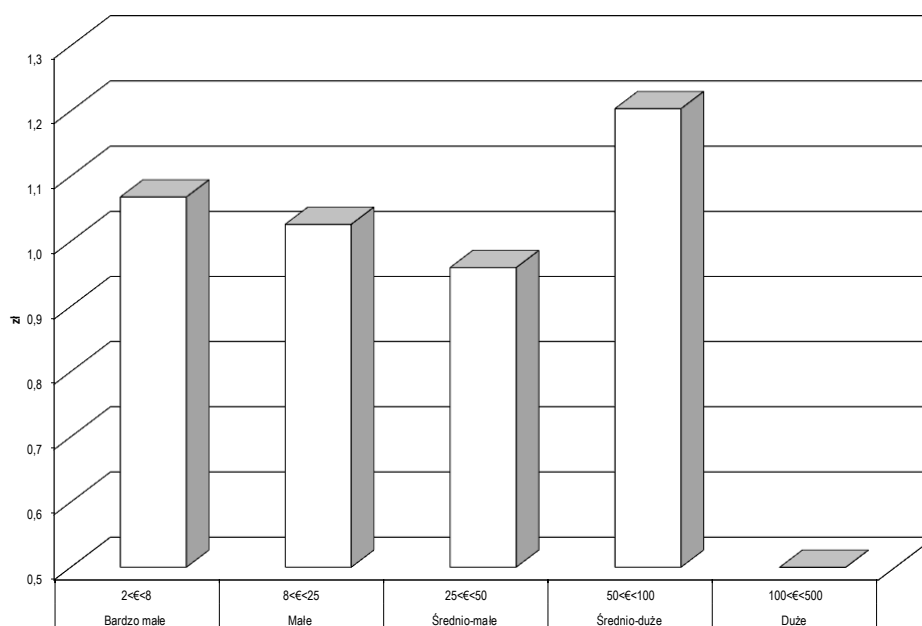
W przypadku amortyzacji zaobserwowano, że wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, zaczynając od gospodarstw małych, jej udział w kosztach ogółem malał. Zależność ta może świadczyć o zbyt dużym wyposażeniu małych gospodarstw w środki trwałe w stosunku do realizowanej produkcji. Wyraźnie natomiast wzrastał udział kosztów czynników zewnętrznych, z 8% w gospodarstwach bardzo małych do 17% w średnio-dużych. Związane jest to ze znacznym udziałem pracy najemnej, co znajduje odzwierciedlenie w wysokich kosztach wynagrodzeń w gospodarstwach w klasie wielkości ekonomicznej od 50 do 100 tys. euro SO.

Wykres 2.2-12 Struktura kosztów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

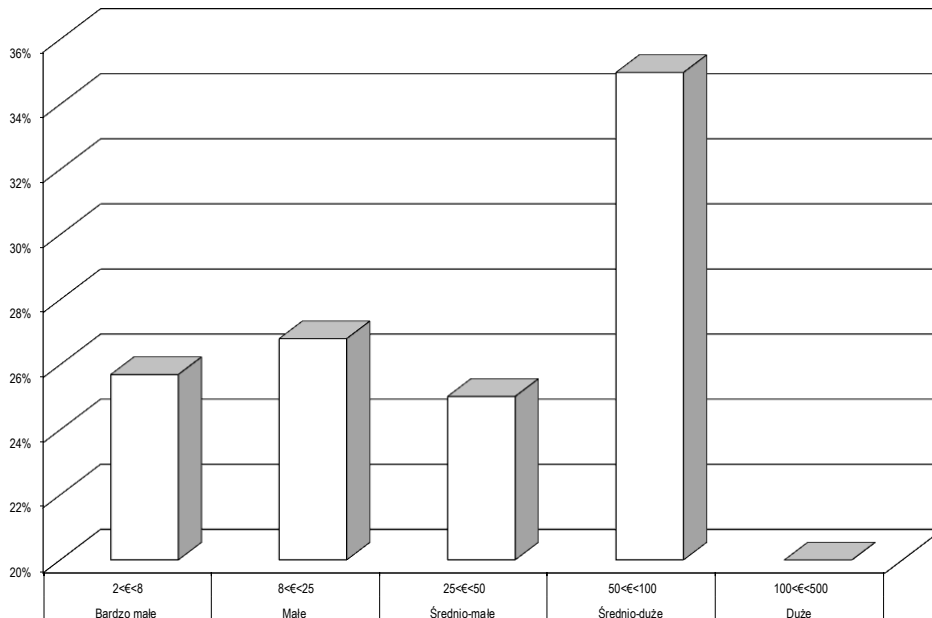
Efektywność produkcji mierzona stosunkiem kosztów ogółem do wytworzonej produkcji ogółem była najniższa w gospodarstwach średnio-dużych, w których na wytworzenie 1 zł wartości produkcji poniesiono 1,20 zł kosztów (patrz: Wykres 2.2-13). Spośród badanych grup najbardziej efektywne okazały się gospodarstwa średnio-małe, w których koszt wytworzenia 1 zł produkcji wyniósł 0,96 zł.

Wykres 2.2-13 Koszt wytworzenia 1 zł produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

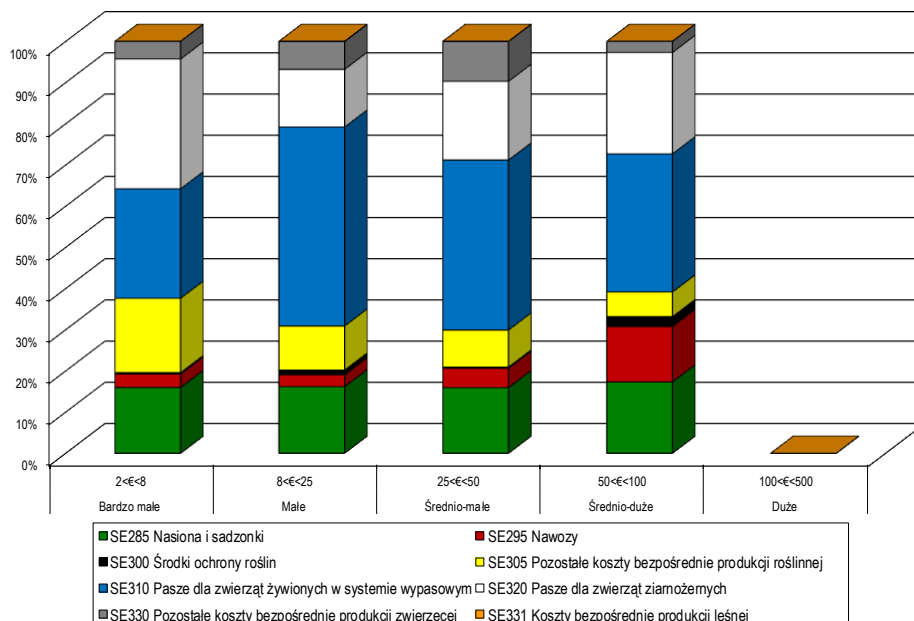

Relacja kosztów bezpośrednich do wartości produkcji ogółem kształtowała się od 25% w gospodarstwach średnio-małych (od 25 do 50 tys. euro SO) do 35% w klasie gospodarstw średnio-dużych (od 50 do 100 tys. euro SO) (patrz: Wykres 2.2-14).

Wykres 2.2-14 Relacja kosztów bezpośrednich do produkcji ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wykres 2.2-15 Struktura kosztów bezpośrednich według klas wielkości ekonomicznej

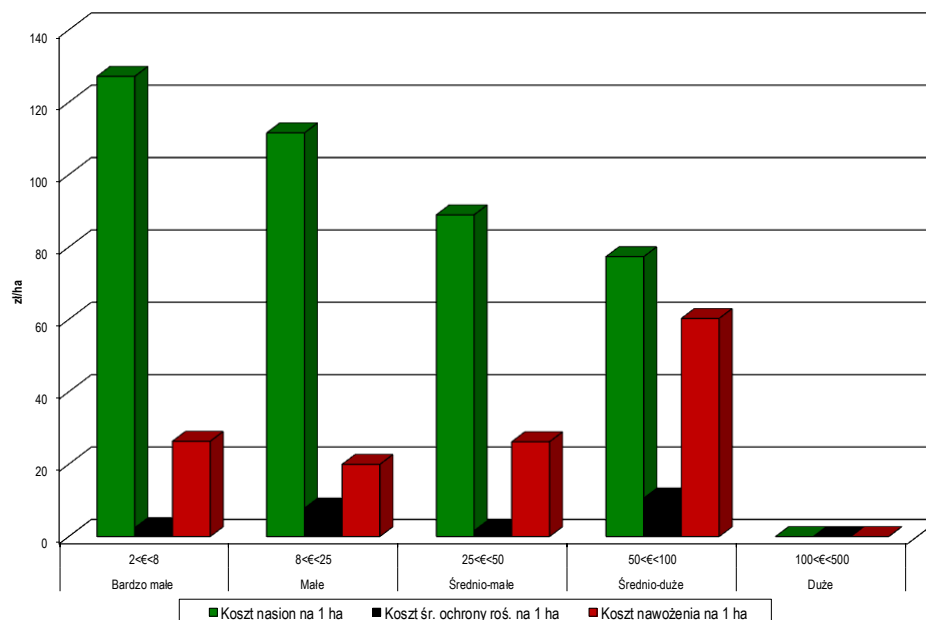

Podstawowym składnikiem kosztów bezpośrednich wszystkich klas wielkości ekonomicznej był koszt pasz dla zwierząt chowanych w gospodarstwie (patrz: Wykres 2.2-15). Łącznie dla zwierząt trawożernych i ziarnożernych wynosił on od 58% (gospodarstwa bardzo małe) do

62% (gospodarstwa małe). Wszystkie grupy gospodarstw charakteryzował dość podobny udział kosztu nasion (16-17%) w poszczególnych grupach gospodarstw. Gospodarstwa średnio-duże wyróżniał na tle pozostałych dominujący udział kosztów nawozów i środków ochrony roślin (łącznie 16%).

Najwyższe koszty nawożenia na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach ekologicznych poniosły w 2013 r. gospodarstwa najsilniejsze ekonomicznie, ale była to zaledwie kwota 60 zł/ha UR (patrz: Wykres 2.2-16). W gospodarstwach tych wystąpił również najwyższy koszt środków ochrony roślin (11 zł/ha). Tak niskie wartości tych podstawowych środków plonotwórczych skutkują niską efektywnością produkcji. Koszt nasion i sadzonek w przeliczeniu na 1 użytków rolnych zmniejszał wraz ze wzrostem klasy wielkości ekonomicznej, ze 127 zł/ha w gospodarstwach bardzo małych do 77 zł/ha w gospodarstwach średnio-dużych.

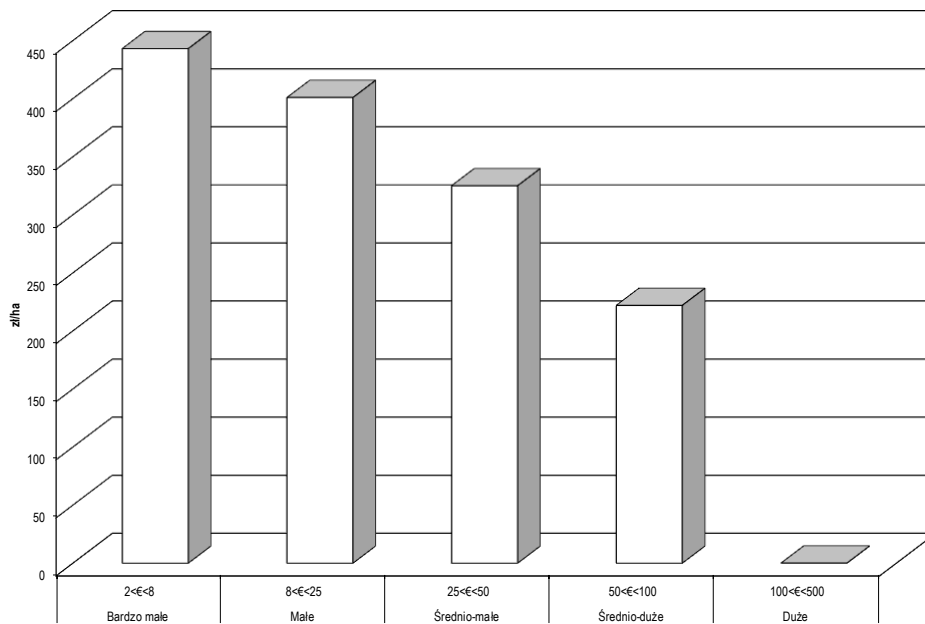
Wykres 2.2-16 Koszty nawożenia, środków ochrony roślin i nasion na 1 ha użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Z wielkością ekonomiczną bardzo wyraźnie związane były koszty energii i paliw ponoszone na 1 ha użytków rolnych (patrz: Wykres 2.2-17). W tym przypadku obserwowany był spadek kosztów wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Poziom tych kosztów w gospodarstwach bardzo małych był 2-krotnie wyższy niż w gospodarstwach średnio-dużych.

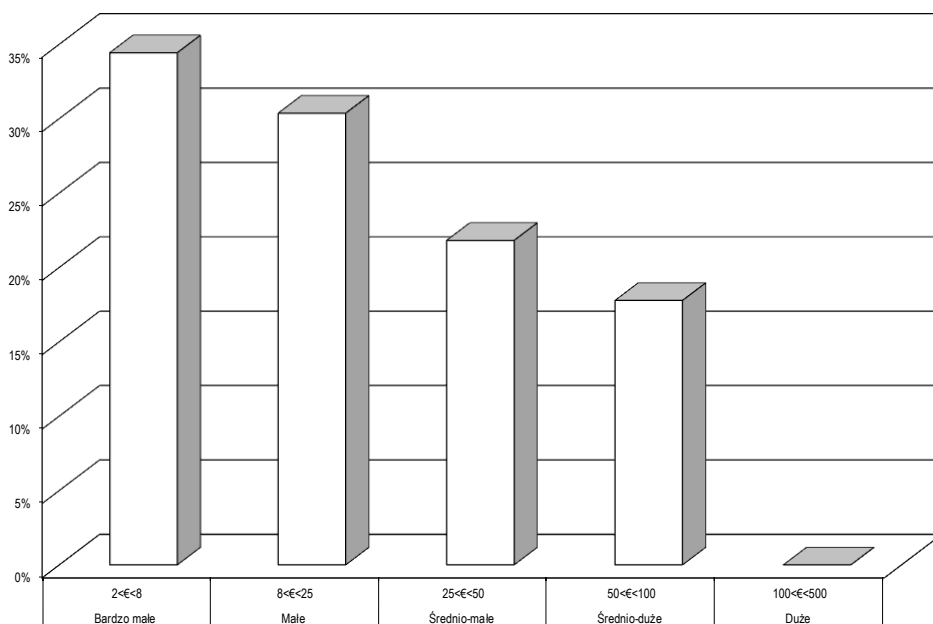

Wykres 2.2-17 Koszty energii elektrycznej i paliw na 1 ha użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Wartość naliczonej raty amortyzacyjnej od posiadanego majątku stanowiła najwięcej (34%) w gospodarstwach bardzo małych. Jej udział w wartości dodanej brutto zmniejszał się ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw (patrz: Wykres 2.2-18). Dominujący udział amortyzacji w gospodarstwach bardzo małych jest najczęściej wynikiem przeinwestowania w stosunku do realizowanej produkcji.

Wykres 2.2-18 Udział amortyzacji w wartości dodanej brutto według klas wielkości ekonomicznej

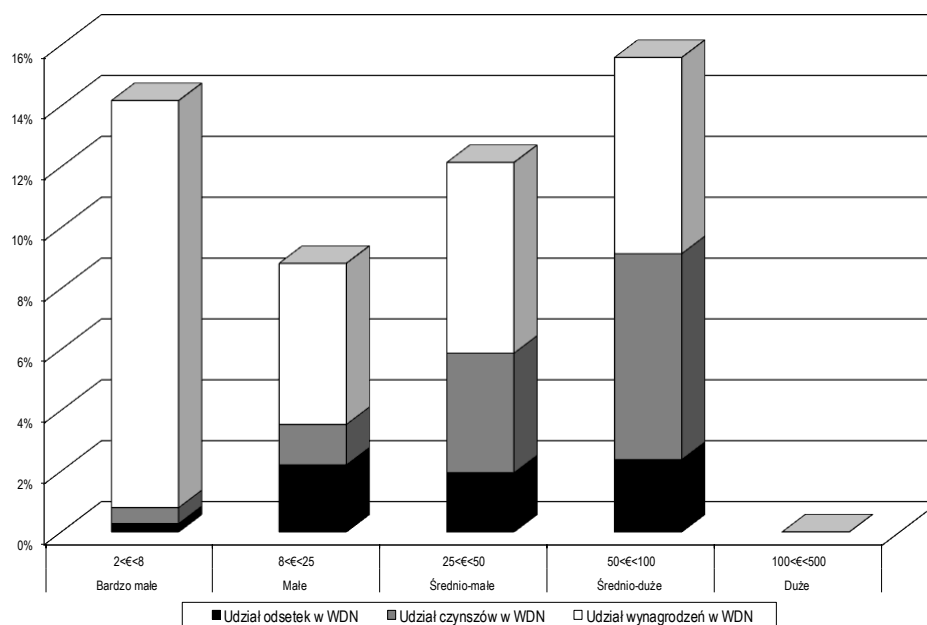

Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto informuje jaka jej część potrzebna była na pokrycie tego rodzaju kosztów¹¹.

W przypadku analizowanych gospodarstw ekologicznych najwyższy udział zaangażowania obcych czynników wytwórczych (pracy, ziemi i kapitału) w działalności gospodarstw w stosunku do wartości dodanej netto wystąpił w gospodarstwach średnio-dużych (16%); w pozostałych klasach wielkości ekonomicznej koszt ten wahał się od 9 do 14%. Najbardziej obciążającym składnikiem tych kosztów były koszty pracy najemnej w klasie gospodarstw bardzo małych, a koszt czynszu dzierżawnego w gospodarstwach średnio-dużych (patrz: Wykres 2.2-19). Warto zaznaczyć, że w gospodarstwach bardzo małych średnia stawka płacona za godzinę pracy najemnej była najwyższa i wynosiła 9,7 zł (najniższa stawka wynosiła 7,9 zł i płacono ją w gospodarstwach średnio-małych).

Udział kosztu czynszu dzierżawnego za ziemię w kosztach czynników zewnętrznych wzrastał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw, co wynikało ze wzrostu dodziawrzawianej powierzchni ziemi. Udział kosztu czynników zewnętrznych w gospodarstwach najsilniejszych ekonomicznie potwierdza fakt oparcia w większym stopniu, niż w pozostałych klasach wielkości ekonomicznej, działalności rolniczej na czynnikach zewnętrznych (porównaj Wykres 2.2-5 i Wykres 2.2-30).

Wykres 2.2-19 Udział kosztów czynników zewnętrznych w wartości dodanej netto według klas wielkości ekonomicznej

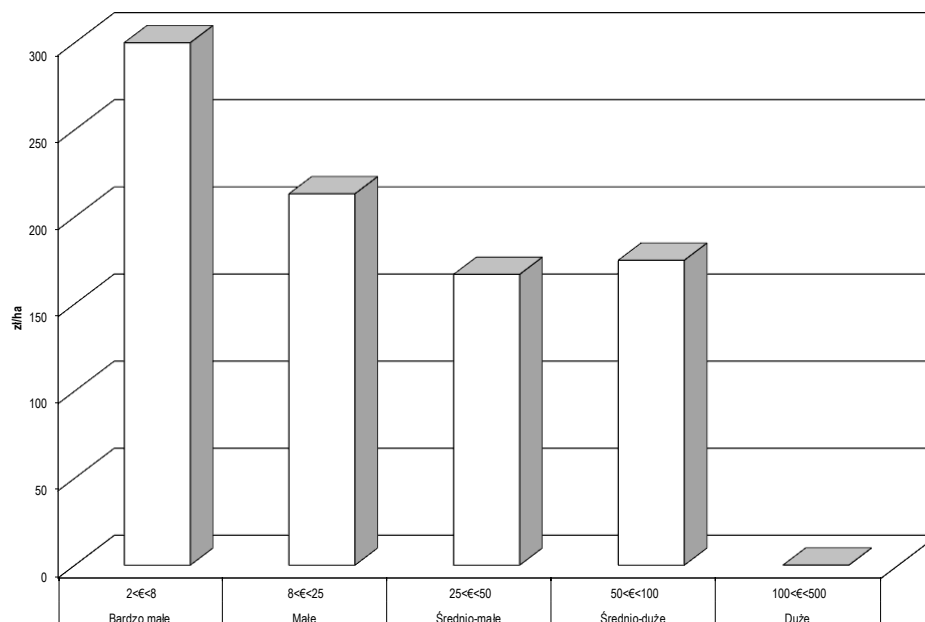

Kosztochłonność produkcji roślinnej charakteryzowana wielkością poniesionych kosztów bezpośrednich na 1 ha UR malała wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstwa; jedynie w gospodarstwach średnio-dużych nieznacznie wzrosła w stosunku do gospodarstw

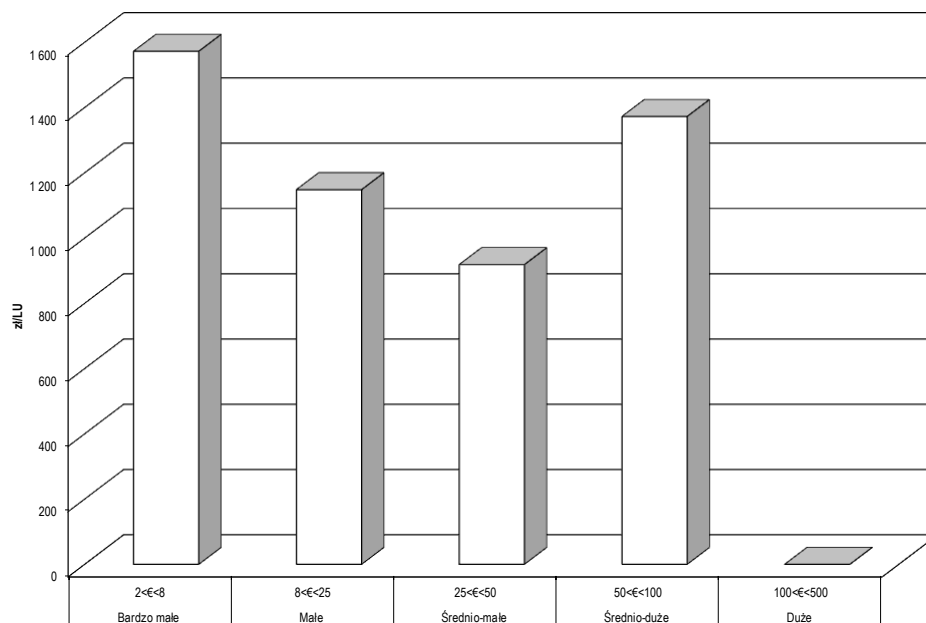
¹¹ Koszty czynników zewnętrznych obejmują: wynagrodzenia, czynsze i odsetki.

średnio-małych (Wykres 2.2-20). W gospodarstwach bardzo małych koszty bezpośrednie produkcji roślinnej wyniosły 300 zł/ha, a w gospodarstwach średnio-małych zaledwie 167 zł/ha.

Wykres 2.2-20 Koszty bezpośrednie produkcji roślinnej na 1 ha według klas wielkości ekonomicznej

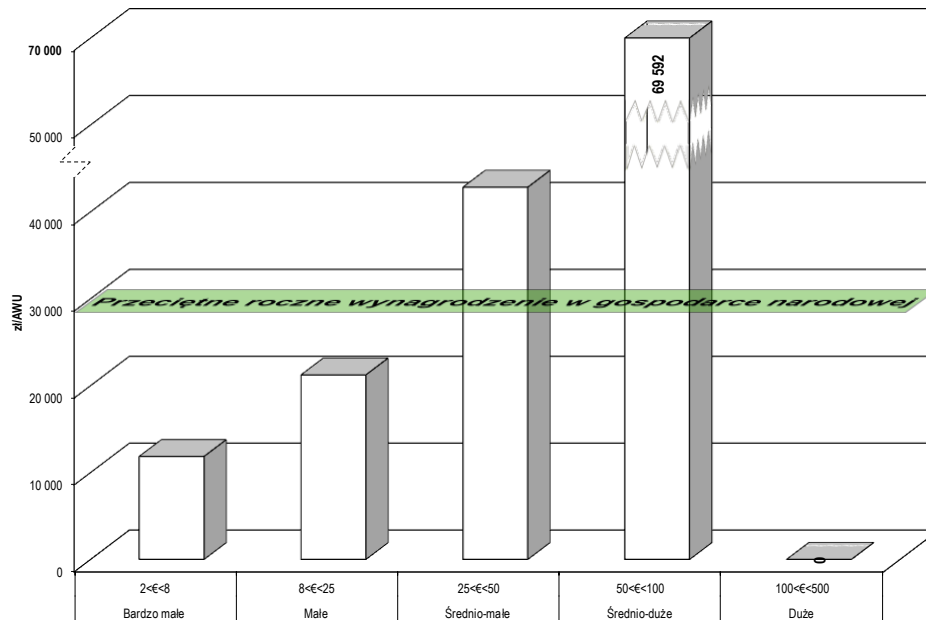
Podobnie jak w przypadku kosztów bezpośrednich produkcji roślinnej na 1 ha UR najwyższe koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU, poniesiono w gospodarstwach bardzo małych (1 572 zł/LU). W gospodarstwach średnio-małych były one niższe o 654 zł i jednocześnie najniższe spośród czterech opisywanych klas wielkości ekonomicznej (patrz: Wykres 2.2-21).

Wykres 2.2-21 Koszty bezpośrednie produkcji zwierzęcej na 1 LU według klas wielkości ekonomicznej

W 2013 roku gospodarstwa najstarsze ekonomicznie (bardzo małe i małe) wypracowały wartość dodaną netto na AWU na poziomie niższym od średniego rocznego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, które wynosiło 29 798¹². W gospodarstwach średnio-dużych, w których średnia powierzchnia użytków rolnych była wielokrotnie wyższa osiągnięto na osobę pełnozatrudnioną 69 592 zł wartości dodanej netto, to jest prawie 6-krotnie więcej niż w gospodarstwach bardzo małych (patrz: Wykres 2.2-22). Ta, równocześnie najwyższa, wartość dodana netto na AWU osiągnięta została przy udziale wysokiego wsparcia środków finansowych w postaci dopłat.

¹² Patrz: przypis 8, na str. 26.

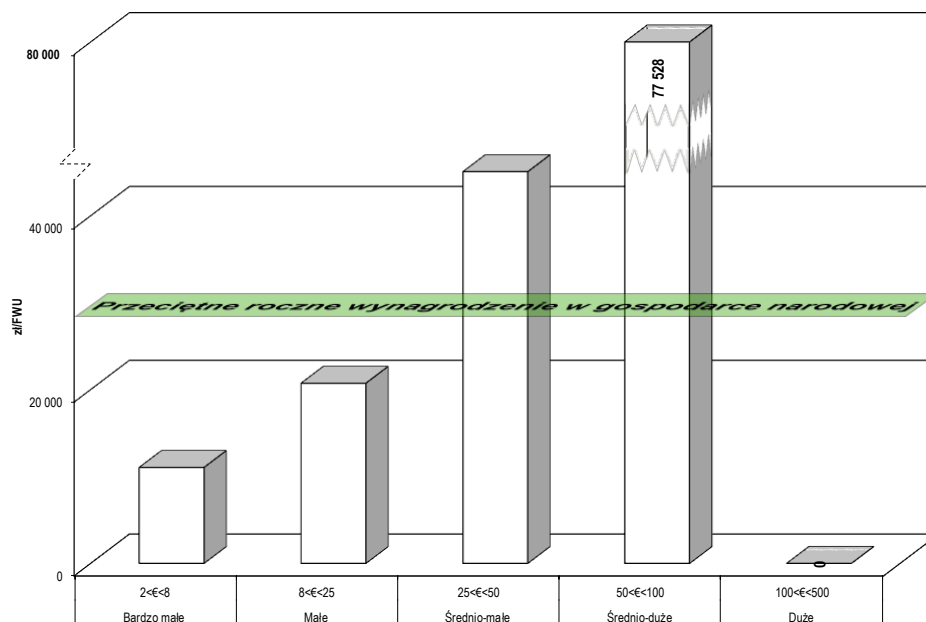
Wykres 2.2-22 Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego (DzRGR) stanowi opłatę za pracę członków rodziny rolnika oraz za zaangażowany kapitał własny (finansujący ziemię i pozostałe składniki majątkowe gospodarstwa).

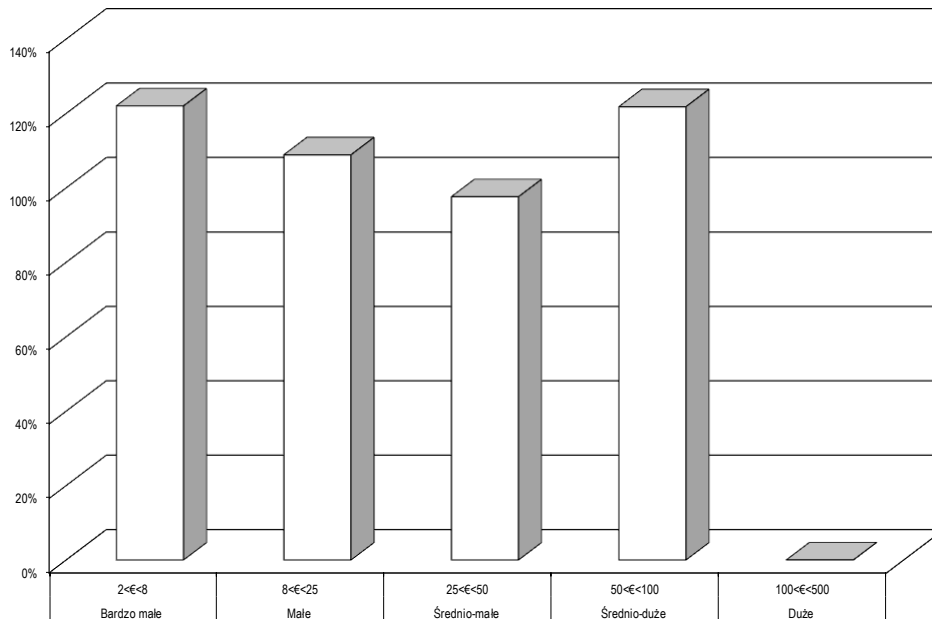
Podobnie jak w przypadku produkcji, wielkość ekonomiczna gospodarstw wyznacza ich zdolność do tworzenia dochodów. Analizując dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na osobę pełnozatrudnioną rodziny zauważono, że jego wielkość była silnie związana z wielkością ekonomiczną. Wraz z jej wzrostem zwiększał się poziom realizowanego dochodu. Dochód na poziomie przeciętnego rocznego wynagrodzenia netto osiągnęły gospodarstwa w grupach powyżej 25 tys. euro SO. W grupie gospodarstw średnio-dużych (od 50 do 100 tys. euro SO), dochód był 2,6-krotnie większy niż przeciętne wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej. Z kolei gospodarstwa bardzo małe zrealizowały dochód wynoszący 37% średniego wynagrodzenia netto. Z rozkładu gospodarstw według wielkości ekonomicznej wynika, że 72% gospodarstw posiadających certyfikat zgodności z zasadami produkcji ekologicznej stanowiły gospodarstwa poniżej 25 tys. euro SO, które zrealizowały dochód na poziomie niższym niż średnie wynagrodzenie netto w gospodarce narodowej (patrz: Wykres 2.2-23 oraz porównaj Wykres 2.1-1).

Wykres 2.2-23 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną rodziny w porównaniu z przeciętnym rocznym wynagrodzeniem netto w gospodarce narodowej według klas wielkości ekonomicznej

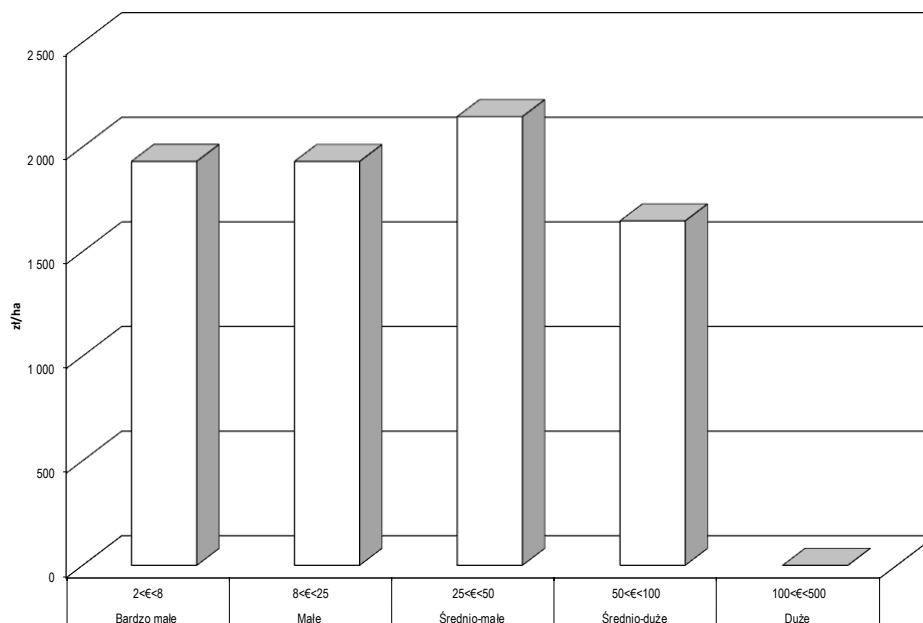
W dochodzie gospodarstw ekologicznych znajdujących się w bazie Polskiego FADN istotny udział miały dopłaty, rekompensujące rolnikom utraconą wartość dodaną w wyniku prowadzenia produkcji metodami ekologicznymi. W 2013 roku tworzyły one w zasadzie dochody wszystkich grup gospodarstw ekologicznych, uzupełniając dodatkowo część poniesionych kosztów produkcji, za wyjątkiem gospodarstw lokujących się w klasie średnio-małe. Udział dopłat w DzRGR wynosił 122% w gospodarstwach o skrajnych wielkościach ekonomicznych (bardzo małych i średnio-dużych) i 109% w gospodarstwach małych ekonomicznie. Tylko w gospodarstwach średnio-małych dopłaty stanowiły w dochodzie nieco poniżej 100% jego wartości, a mianowicie 97,6%. Na podstawie tak ukształtowanych dochodów w 2013 roku można wnioskować o niewielkich perspektywach rozwojowych dla większości tych gospodarstw, w sytuacji zlikwidowania dopłat. Dopływ środków z zewnątrz może jednak zapewnić tym gospodarstwom trwanie, stanowiąc zabezpieczenie socjalne rodziny w zamian za prowadzenie działalności rolniczej w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju w przyrodzie (patrz: Wykres 2.2-24).

Wykres 2.2-24 Relacja dopłat do działalności operacyjnej do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego według klas wielkości ekonomicznej

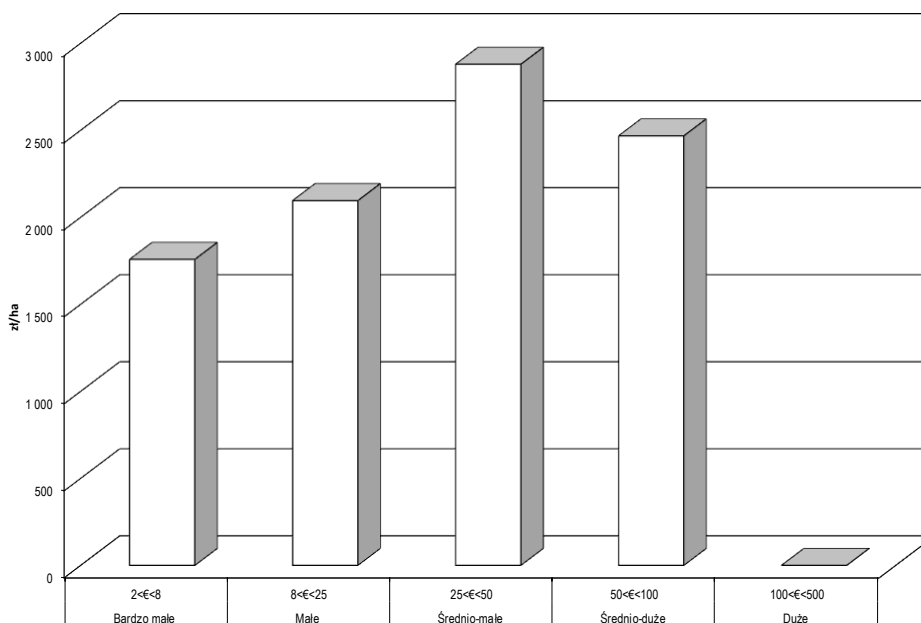
Wartość dodana netto przypadająca na 1 hektar użytków rolnych pozwala określić efektywność gospodarowania w danej grupie gospodarstw, bez uwzględnienia obciążeń wynikających z użycia czynników wytwórczych. W 2013 roku w analizowanych gospodarstwach wspomniana relacja wahała się od 1 646 zł (gospodarstwa średnio-duże) do 2 144 zł (średnio-małe). Gospodarstwa najłabsze ekonomicznie (bardzo małe i małe) wykazały zbliżoną efektywność gospodarowania (patrz: Wykres 2.2-25).

Wykres 2.2-25 Wartość dodana netto na 1 ha powierzchni użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadający na jeden hektar własnych użytków rolnych wynosił od 1 758 do 2 879 zł (patrz: Wykres 2.2-26). Najniższy był w gospodarstwach bardzo-małych ekonomicznie, mimo najwyższej produktywności ziemi.

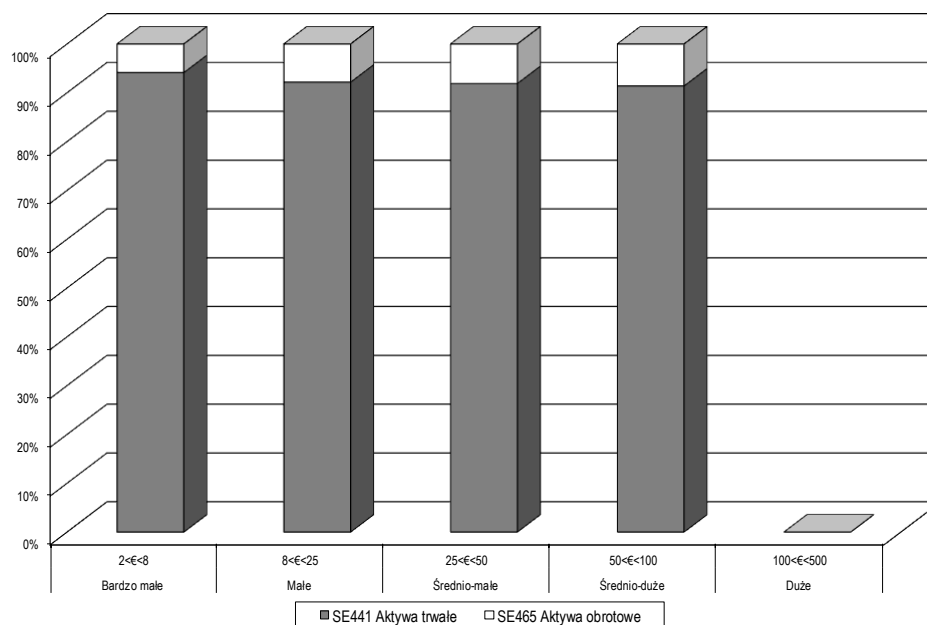
Wykres 2.2-26 Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na 1 ha powierzchni własnych użytków rolnych według klas wielkości ekonomicznej

Z danych rachunkowych w 2013 r. wynika, że gospodarstwa ekologiczne we wszystkich klasach wielkości ekonomicznej miały dość podobny udział aktywów trwałych w strukturze aktywów ogółem (patrz: Wykres 2.2-27). Zaobserwowano, że udział aktywów trwałych nieznacznie malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej, z 94% (gospodarstwa barczo małe) do 91% (gospodarstwa średnio-duże).

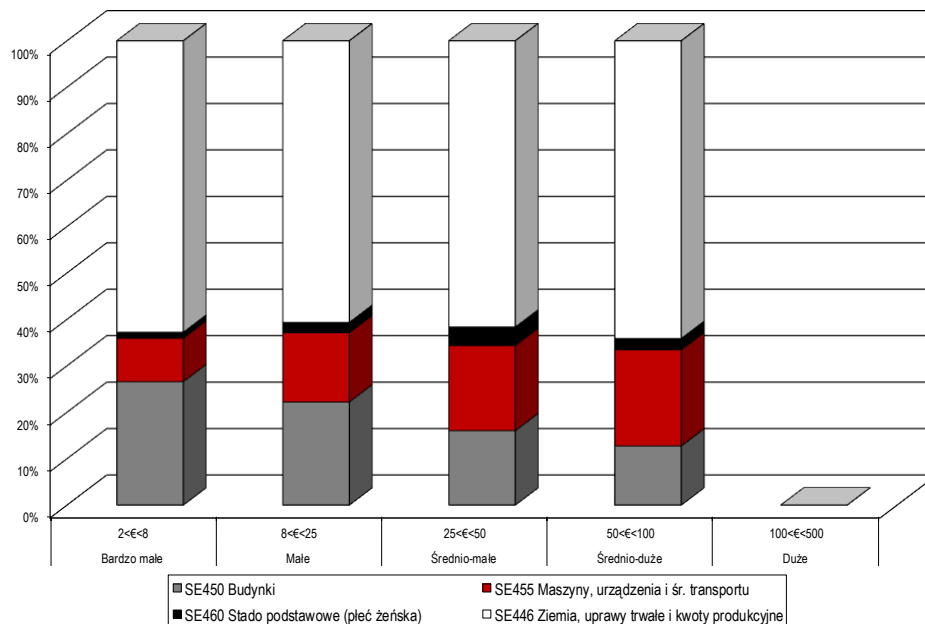

Wykres 2.2-27 Struktura aktywów według klas wielkości ekonomicznej

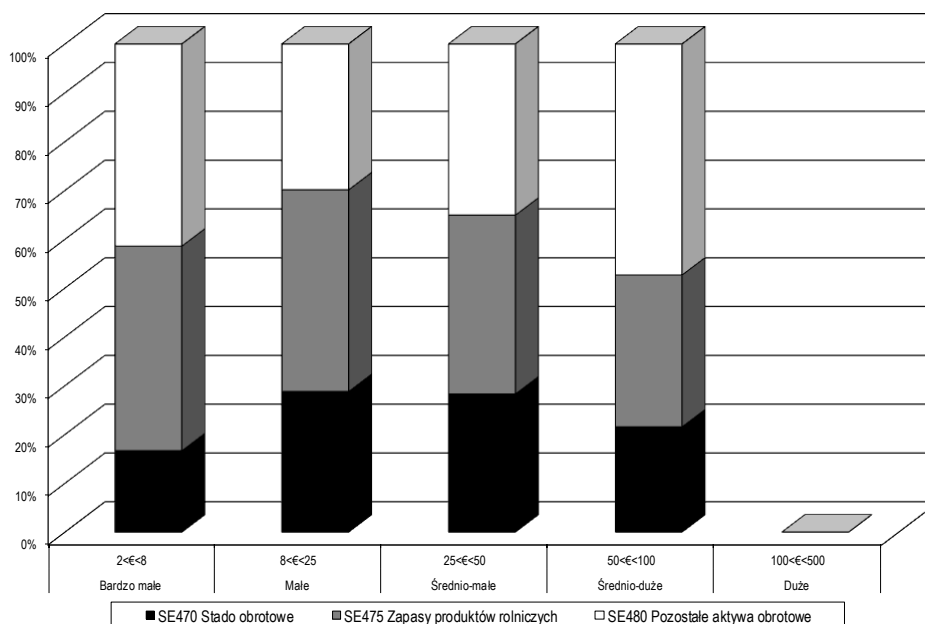
W strukturze aktywów trwałych dominowała ziemia, uprawy trwałe i kwoty produkcyjne (patrz: Wykres 2.2-28). Średnio stanowiły one 61% wartości wszystkich aktywów trwałych. Udział budynków, które są drugim ważnym składnikiem środków trwałych, systematycznie malał wraz ze wzrostem wielkości ekonomicznej gospodarstw. Największym ich udziałem charakteryzowały się gospodarstwa bardzo małe (27%), a najmniejszym średnio-duże (13%). Odwrotną tendencję można zauważyć w przypadku maszyn, urządzeń i środków transportu. Najmniejszy udział w aktywach trwałych miało stado podstawowe zwierząt, które w żadnej grupie gospodarstw nie przekroczyło 5%; najwięcej stanowiło w gospodarstwach średnio-małych.

Wykres 2.2-28 Struktura aktywów trwałych według klas wielkości ekonomicznej

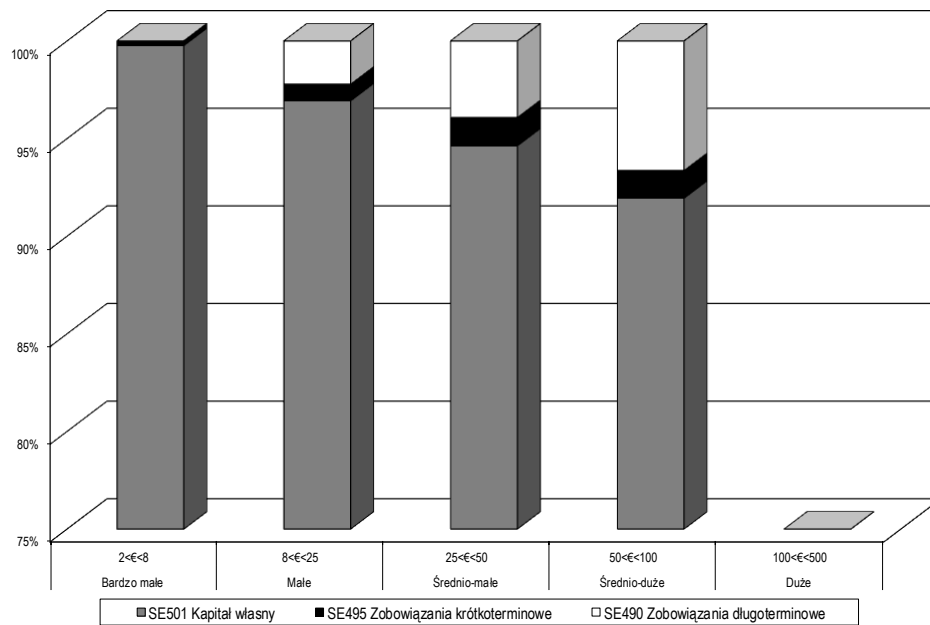
W strukturze aktywów obrotowych, w gospodarstwach trzech najniższych klas wielkości ekonomicznej (od 2 do 50 tys. euro SO) dominowały zapasy produktów rolniczych, a w gospodarstwach największych ekonomicznie pozostałe aktywa obrotowe (patrz: Wykres 2.2-29). Wartość stada obrotowego zwierząt miała największy udział w gospodarstwach małych i średnio-małych.

Wykres 2.2-29 Struktura aktywów obrotowych według klas wielkości ekonomicznej

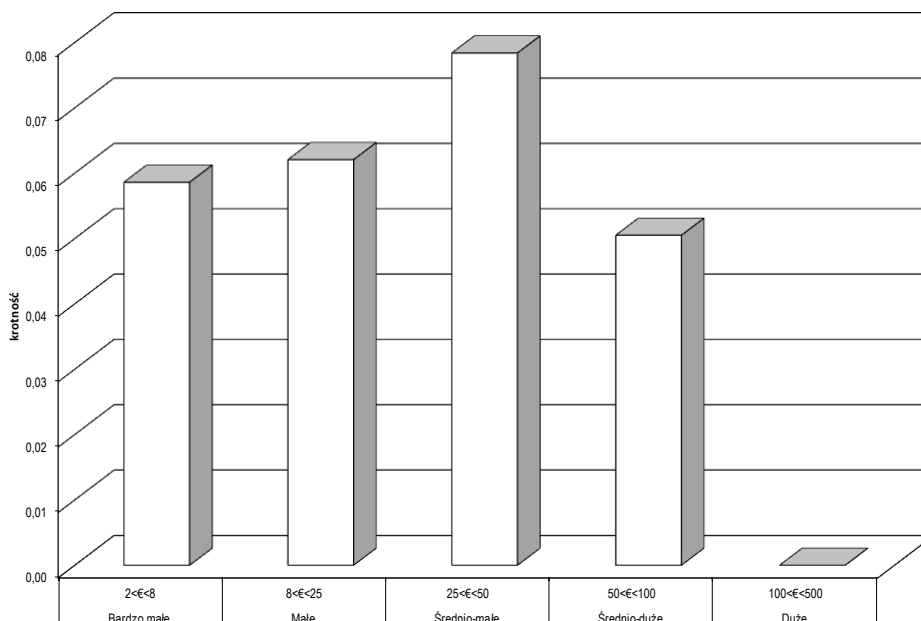
Silny związek z wielkością ekonomiczną gospodarstw wykazywała również struktura pasywów (patrz: Wykres 2.2-30). Im większe były gospodarstwa pod względem ekonomicznym, tym większy był udział kapitałów obcych w finansowaniu majątku. Całkowite zadłużenie największych gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 50 do 100 tys. euro SO wyniosło 8% wartości pasywów ogółem, przy czym 82% zobowiązań stanowiły kredyty długoterminowe. Najniższy (0,2%) poziom zadłużenia wystąpił w gospodarstwach bardzo małych, z czego na zadłużenie krótkoterminowe przypadało 80%.

Wykres 2.2-30 Struktura pasywów według klas wielkości ekonomicznej

Zwrot ze środków ulokowanych w majątku gospodarstwa, mierzony wartością przepływów pieniężnych (2) w stosunku do aktywów ogółem wykazywał tendencję wzrostową (patrz: Wykres 2.2-31) od klasy gospodarstw bardzo małych) do średnio-małych (od 25 do 50 tys. euro SO). W ostatniej grupie gospodarstw (średnio-dużych) nastąpił znaczący spadek tej relacji, co oznacza mniejszą efektywność zwrotu pieniędzy ulokowanych w środkach trwałych tych gospodarstw.

Wykres 2.2-31 Relacja przepływów pieniężnych (2) do aktywów ogółem według klas wielkości ekonomicznej

Wnioski

1. W 2013 roku w próbie Polskiego FADN było 301 certyfikowanych gospodarstw ekologicznych prowadzących produkcję w 100% w systemie ekologicznym. W wyniku dokonanej klasyfikacji według 2 kryteriów zakwalifikowały się one do pięciu typów rolniczych i czterech klas o wielkości ekonomicznej od 2 do 100 tys. euro Standardowej Produkcji (SO), przy czym dla Polski próg ekonomiczny włączający gospodarstwo do FADN wynosi 4 tys. euro SO. W podziale na typy produkcji reprezentowane były uprawy polowe, uprawy trwałe, krowy mleczne, zwierzęta trawożerne oraz gospodarstwa mieszane.
2. Większość analizowanych gospodarstw ekologicznych (218) charakteryzowała niska wielkość ekonomiczna – od 4 do 25 tys. euro. Tylko 77 gospodarstwa miały potencjał ekonomiczny w przedziale 25-100 tys. euro i 6 gospodarstw powyżej 100 tys. euro SO.
3. Pod względem specjalizacji produkcji liczebność gospodarstw była dość zbliżona w trzech typach rolniczych: 64 gospodarstwa prowadziły uprawy polowe, 59 – krowy mleczne i 58 – chów zwierząt trawożernych. Najliczniej występowały gospodarstwa z mieszaną produkcją zwierzęcą i roślinną (98).
4. W roku 2013 w niektórych grupach gospodarstw ekologicznych osiągnięto bardzo niską efektywność produkcji, co przyniosło im straty z tytułu produkcji. Dotyczyło to gospodarstw wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych i uprawach polowych oraz w klasach wielkości ekonomicznej bardzo małe, małe i średnio-duże. Najwyższe koszty na 1 złotówkę produkcji poniesiono w typie zwierzęta trawożerne (1,28 zł), uprawy polowe

(1,12 zł) i w gospodarstwach średnio-dużych ekonomicznie (1,20 zł). Na przeciwnej pozycji znalazły się badane gospodarstwa z uprawami trwałymi, w których osiągnięto wyjątkowo wysoką efektywność produkcji, ponieważ wytworzenie 1 zł tej produkcji kosztowało tylko 0,34 zł. Pewną nadwyżkę produkcji nad poniesionymi kosztami uzyskano również w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie krów mlecznych i mieszanych.

5. Produktywność ziemi w gospodarstwach pogrupowanych według typów rolniczych wahała się od 1 200 zł (zwierzęta trawożerne) do 9 000 zł/ha UR (uprawy trwałe). W grupach wydzielonych na podstawie wielkości ekonomicznej najwyższa produkcja na 1 ha UR (3 100 zł) była w gospodarstwach bardzo małych, a najniższa (niespełna 1 300 zł) w gospodarstwach średnio-dużych. Nie zanotowano aż takich różnic w przypadku ponoszonych kosztów produkcji na 1 ha. Wynosiły one od około 1 500 do 3 300 zł/ha w gospodarstwach pogrupowanych według typów produkcji, przy czym najwyższe były w przypadku krów mlecznych. W podobnym przedziale zamknęły się koszty na 1 ha w grupach gospodarstw wydzielonych według wielkości ekonomicznej.
6. Na dość niską intensywność produkcji w gospodarstwach ekologicznych Polskiego FADN w dużym stopniu oddziaływiają niskie koszty bezpośrednie. Ich udział w kosztach ogółem to około 20-34% w poszczególnych typach rolniczych, za wyjątkiem upraw trwałych (tylko 9%) i 24-29% w grupach gospodarstw sklasyfikowanych według wielkości ekonomicznej.
7. Warunkiem funkcjonowania większości analizowanych gospodarstw ekologicznych było wsparcie zewnętrzne. Najbardziej uzależnione od dopływu dopłat były gospodarstwa nastawione na chów zwierząt trawożernych i uprawy polowe, w których te środki służyły nie tylko stworzeniu nadwyżki ekonomicznej, ale także sfinansowaniu części kosztów. Ich udział w DzRGR wynosił 130 i 119%. W gospodarstwach produkujących mleko i mieszanych dopłaty stanowiły 77 i 97% wartości dochodu. Najmniej zależne od dopłat były gospodarstwa z uprawami trwałymi, w których stanowiły tylko 26% wartości dochodu. W przypadku gospodarstw podzielonych według klas wielkości ekonomicznej tylko w przedziale średnio-małych zrealizowaną produkcją pokryto poniesione koszty, a dopłaty tworzyły 97,6% dochodu. W pozostałych grupach udział dopłat w dochodzie stanowił 109-122%.
8. W 2013 roku 72% próby gospodarstw ekologicznych Polskiego FADN miało wielkość ekonomiczną poniżej 25 tys. euro SO. Te gospodarstwa nie zrealizowały dochodu na poziomie średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej (29 798 zł), podobnie jak gospodarstwa z produkcją mieszaną. Gospodarstwa bardzo małe ekonomicznie zrealizowały dochód wynoszący 37% średniego wynagrodzenia netto. Ponad tę wartość przeciętnego wynagrodzenia wypracowano dochód na FWU w grupie gospodarstw średnio-dużych (około 2,5-krotnie wyższy), w gospodarstwach z uprawami polowymi

i chowem zwierząt trawożernych i szczególnie wysoką w uprawach trwałych (166 516 zł/FWU).

9. Wyniki rachunkowości wskazują, że w 2013 roku wielkość ekonomiczna gospodarstwa ekologicznego Polskiego FADN wynosząca 25 tys. euro SO stanowiła próg uzyskania dochodu na poziomie co najmniej średniej płacy netto w kraju.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

Druk i oprawa: Dział Wydawnictw IERiGŻ-PIB